

sezona 2020/2021

A promotional photograph for the TV show 'Le zaljubiti se ne smemo'. It features four main cast members standing in a row against a blue and white checkered wall. From left to right: a young woman in a black leather jacket, a woman in a dark blazer and patterned scarf, a man in a dark suit and striped tie holding a glass, and a woman in a teal lace dress. The title 'Le zaljubiti se ne smemo' is overlaid in large white text at the bottom.

Le zaljubiti se ne smemo

Ivor Martinić

Vsebina

- 7 »Rad sem tujec. To je pri meni nekakšno večno stanje.«
Pogovor z dramatikom Ivorjem Martiničem
- 15 Diana Koloini Igra o praznem pričakovanju
- 21 Tomaž Flajs Soočanje z izgubo
- 27 Jaka Smerkolj Simoneti Taki prizori nam niti v filmih niso všeč

Ivor Martinić

Le zaljubiti se ne smemo

Dobro je, dok umiremo po redu, 2019

Prva slovenska uprizoritev

Premiera 19. marca 2021

Prevajalka in dramaturginja **Diana Koloini**

Režiser **Alen Jelen**

Scenograf **Matej Filipčič**

Kostumografka **Belinda Radulović**

Avtorica glasbene opreme **Darja Hlavka Godina**

Lektorica **Maja Cerar**

Oblikovalec svetlobe **Boštjan Kos**

Oblikovalec zvoka **Tomaž Božič**

Asistent dramaturginje, študijsko **Jaka Smerkolj Simoneti**

Vodja predstave **Jani Fister**

Šepetalka **Nataša Pevec**

Tehnični vodja **Janez Koleša**

Vodja scenske izvedbe **Matej Sinjur**

Vodja tehnične ekipe **Branko Tica** in **Boris Britovšek**

Tonski tehnik **Tomaž Božič**

Osvetljevalci **Boštjan Kos**, **Janez Vencelj** in **Bogdan Pirjavec**

Frizerka in maskerka **Anja Blagonja**

Garderoberka **Sara Kozan**

Rekviziterki **Brina Šenekar** in **Erika Ivanušič**

Sceno so izdelali pod vodstvom mojstra **Vlada Janca** in kostume pod vodstvom mojstric **Irene Tomažin** in **Branke Spruk** v delavnicah MGL.

Igrajo

Janko Boris Ostan

Elza Bernarda Oman

Nikolina Iva Krajnc Bagola

Lucija Lara Wolf

Boris Ostan, Iva Krajnc Bagola

Boris Ostan, Iva Krajnc Bagola

»Rad sem tujec. To je pri meni nekakšno večno stanje.«

Pogovor z dramatikom Ivorjem Martiničem

Drama *Le zaljubiti se ne smemo* je vaše tretje besedilo, ki ga uprizarja MGL. Leta 2010 je bila na tem odru uprizorjena že vaša igra *Drama o Mirjani in tistih okrog nje* (*Drama o Mirjani i ovima oko nje*), leta 2015 pa igra *Ko je otrok bil otrok* (*Kad je dijete dijete bilo*) po motivih filma *Nebo nad Berlinom*. Poleg tega ste za mariborsko Dramo napisali priredbo filma *Somrak bogov* (2018), v tekoči sezoni pa je bila tam uprizorjena vaša *Proslava*. To je kar pogosta prisotnost v našem prostoru. Koliko poznate slovensko gledališče in kaj menite o njem? Bi ga lahko primerjali s hrvaškim ali celo s katalonskim?

Slovensko gledališče zelo dobro poznam, čeprav z njim sodelujem le občasno. Nikoli ne bom pozabil, da je bil Dušan Jovanović prvi, ki mu je na neki delavnici v Wiesbadnu vzbudila pozornost moja igra *Drama o Mirjani in tistih okrog nje*. Prinesel jo je Barbari Hieng Samobor, ki jo je uvrstila na repertoar, čeprav sem bil takrat še popolnoma neznan. V Mestno gledališče ljubljansko se zato rad vračam; rad gledam igralce tega ansambla, kako oblikujejo različne vloge v mojih igrah. Moje prvo srečanje s slovenskim gledališčem so bila pravzaprav gostovanja Mini teatra v Zagrebu. Spominjam se uprizoritve *Schneewittchen After Party* v režiji Ivce Buljana, ki je zame še danes ena najljubših predstav, kar sem jih kdaj videl. Tako da kadar pomislim na slovensko gledališče, pomislim na to predstavo, na postdramsko, na Veroniko Drolc, na tveganje, potem pa asociativno na Jerneja Lorencija, Matejo Koležnik, na slovenske predstave Oliverja Frlića. V zadnjem času me zelo navdušuje ustvarjanje Nine Rajić Kranjac. Če primerjam s Hrvaško, sem zmeraj občudoval discipliniranost slovenskih igralcev in njihovo sposobnost za razumevanje in nadgradnjo režijskega koncepta. Če pa primerjam s Španijo (oziroma Katalonijo), me navdušuje njihova pripravljenostjo za eksperiment. Seveda govorim le na prvi vtis, za temeljitejšo analizo bi potreboval veliko več prostora.

Vaše igre dosegajo izjemne uspehe in jih uprizarjajo širom po svetu, veliko v različnih državah Latinske Amerike, v zadnjih letih vse več tudi v Evropi. Kakšne vrste trud je bil potreben za takšen uspeh? Kaj mlademu avtorju to omogoča? Če smeva vprašati, ali lahko živite samo od dramskega pisanja?

Zelo sem si želel, da bi moje igre uprizarjali v tujini. Pravzaprav sem si v svojih zgodnjih dvajsetih letih močno prizadeval, da bi se to zgodilo. V majhni državi, iz kakršne prihajam, kjer se med seboj vsi poznajo in zato mislijo, da o vsem vse vedo, se mi je bilo kot neznanemu avtorju težko prebiti na oder, zdelo se mi je skoraj nemogoče. Tovrstna zadržanost v gledališču me je zmeraj dražila. Moj uspeh v tujini se je zgodil, ker sem temu kljuboval. Ker nisem čakal na priložnost tam, kjer se mogoče sploh ne bo pojavila, ampak sem jo iskal drugje. Tako je bila na primer moja prva igra *Drama o Mirjani in tistih okrog nje* uprizorjena najprej v Ljubljani in Beogradu, in šele potem na Hrvaškem. Zelo sem zadovoljen, da se mi je posrečilo že na samem začetku postati del nekega širšega kulturnega prostora, ki se je do danes še razširil – zdaj je to špansko govoreče področje. Večji ko je prostor mojega delovanja, toliko večji je pojem svobode. Ni mi treba biti del nobenih igrar, neodvisen sem, ni mi treba pristajati na izsiljevanja. Zdi se mi bistveno, da se kot pisec počutiš svobodnega. Lahko rečem, da se preživljam s pisanjem, ampak ravno zaradi tega pojma svobode sem razvil svoje sposobnosti in talente še na drugih področjih. Zato da nič ne more ogroziti tega, kar najraje delam. Ne pišem z lahkoto, tudi v gledališču ne delam z lahkoto, nekako intimno ga čutim, delam iz trebuha. Ne morem delati česar koli, zato ker vse delam s srcem. Ne glede na to, da lahko živim od pisanja, moram imeti to svobodo, da ga ne povežem s sredstvi za preživljanje, da ne pišem za preživetje.

Pred nekaj leti ste se kljub veliki prepoznavnosti, ki ste jo dosegli v hrvaškem gledališkem prostoru, preselili v Barcelono. Se je tudi vam – tako kot Paolu iz igre – zdelo, da vas v majhni državi, v kateri se zgodovina kar naprej ponavlja, duši? Je bila vaša selitev tvegana? Kaj vam je omogočila? Ste se vključili v španski ali katalonski gledališki prostor?

Selitev iz Hrvaške je prinesla osvežitev moje življenjske zgodbe. Nenadoma izgine vse, kar so ljudje okrog tebe govorili, da si, in začneš od začetka. Selitev prinese osvoboditev od vsega, kar te v tvoji okolici definira. Nagnjeni smo k temu, da se krčevito oklepamo tega, kar imamo: dela, ki ga opravljamo, položaja, ki smo ga dosegli. Zaživeti v državi, kjer ničesar od tega ni, osveži pogled na samega sebe in na ljudi okrog tebe. Pogled postane jasnejši. Obenem imam občutek, da sem razvil večjo empatijo do vsega, kar se dogaja na Hrvaškem, pa tudi do dogajanja v svoji lastni družini. Rad sem tujec, to je pri meni nekakšno večno stanje. To željo biti tujec imajo mnogi pisci, ne samo jaz. Imeti možnost, da gledaš na stvari z distance, od zunaj, opisno. Zanimivo je na primer, da sem igro *Le zaljubiti se ne smemo* napisal, preden sem zapustil Hrvaško. Tako da to ni moja zgodba. Ko odideš, ugotoviš, da imajo težavo s tvojim odhajanjem v bistvu drugi. Tvoja drama traja do trenutka, ko se

odločiš, potem pravzaprav nimaš več težav. Zato sem se tudi odločil, da se Paolo v igri sploh ne pojavi. Slišal sem nešteto razlag, zakaj sem odšel, pa tudi nešteto zgodbic, zakaj sem izbral Barcelono. Vsi iščejo neki razlog, ampak razlog je pravzaprav zelo preprost, želel sem si spremembe. A to, kako drugi tvojo odločitev za odhod razlagajo s svojimi željami in razočaranji, je res ganljivo. Ko sem odhajal, nisem načrtoval, da se bom tukaj uveljavil kot dramatik, toda uspeh, ki se je zgodil v Latinski Ameriki, odmeva tudi tukaj. V Barceloni je na primer gostovala argentinska uprizoritev igre *Le zaljubiti se ne smemo*, načrtujejo pa že novo turnejo. Vse to je nekako povzročilo, da si tudi v tej državi identiteto ustvarjam s pisanjem. V Barceloni trenutno pripravljamo premiero moje najnovejše igre *Škoda bi bilo, če bi rastline umrle (Bilo bi škoda, da biljke krepaju)*. Premiera bo 8. aprila. Projekt je bil zaradi covida odložen za več kot leto dni in vesel sem, da zdaj spet delamo. Ne bi rekel, da sem postal del španskega ali katalonskega prostora, tega niti ne bi želel. Rad bi še naprej delal neodvisno, s položaja tujca. Španska ali katalonska gledališka tradicija je specifična in prežeta z mnogimi političnimi odločitvami. Ne smemo pozabiti, da je bil katalonski jezik v času diktature prepovedan. Zelo veliko denarja je namenjenega katalonskim avtorjem, katalonskim dramskim besedilom in uprizarjanju iger, ki so bile prepovedane. Gre za zelo občutljivo področje in kot tujec moraš najti način, kako si ob vsem zagotoviti prisotnost v tem gledališkem prostoru.

V središču večine vaših dram je družina. To je klasična dramska strategija, znana že od stare Grčije. S tem je nemara povezana tudi dramaturgija vaših iger, ki v kontekstu sodobne dramatike izkazuje navezavo na klasiko. Ob igri *Le zaljubiti se ne smemo* ste rekli, da je to vaša zadnja drama na temo družine, pa tudi njena dramaturgija je bližje postdramski: tu ni pravega dogodka, besedilo se kot da brez trdne narativne linije razvija v različne smeri, odsotnost glavnega junaka (ki deluje kot nekakšen Godot) ji podeljuje nekaj antidramskega ... Pa vendar je relativno daleč od radikalnejših postopkov, kakršne spremljamo v sočasni dramatik in gledališču. Kaj mislite o teh? Je za avtorja tovrsten kontekst (aktualna »moda«) sploh pomemben?

Res je, da sem želel napisati antidramsko igro. Ampak v tem smislu, da se nič ne zgodi, da ne prikazujem nobene akcije. Da prikazujem samo tisto, kar je ostalo, povzemam dialoge, povzemam dogodke, čista preteklost. Igra je kot prtljaga, ki jo Paolo pušča za seboj. Zato ga tudi ni v igri, ker je njegov potencial v prihodnosti. Za to strukturo sem se odločil, ker sem želel raziskovati temo smrti in s smrtjo se drama tudi konča. S smrtjo nekega patriarhalnega lika. V igri je vse samo povzemanje preteklih dogodkov, vse dogajanje se zgodi zunaj restavracije. Zunaj je kaos, zunaj dežuje, zunaj je prometni zastoj, zunaj ljudje umirajo. Na dramskem prizorišču pa je samo refleksija, ni dramskega dogajanja, in že to je antidramsko, ne toliko v teoretskem smislu kolikor v bolj praktičnem, v smislu pogleda na to, o čemer se danes piše.

Teško govorim o tem, kaj je trend in kaj ne. Moram priznati, da sem se v svojih dvajsetih letih v tej silni želji, da bi bil dramski pisec, malo izčrpal, zato zdaj pišem malo manj, ampak tudi bolj sproščeno. Pa tudi manj berem druge igre, manj zasledujem dramsko produkcijo. Sledim neki svoji zgodbi. Točno vem, zakaj je bila igra *Tukaj je napisan naslov igre o Anteju (Ovdje piše naslov drame o Antji)* moje prvo delo in zakaj sem zdaj moral napisati igro *Le zaljubiti se ne smemo (Dobro je dok umiremo po redu)*. In zakaj sem pred njo napisal igro *Moj sin samo malo počasneje hodi (Moj sin samo malo sporije hoda)*. V tej drami je prizor, v katerem trije moški liki med pripravami na proslavljanje rojstnega dne naslovnega junaka pomagajo prenesti kavč, a se potem nanj takoj tudi usedejo, medtem ko ženske okrog njih nadaljujejo s pripravami na praznovanje. Ta prizor (v uprizoritvi Janusza Kice) je bil v bistvu zametek igre *Le zaljubiti se ne smemo*. Ti trije moški, ki štorasto obsedijo na kavču in jim ni jasno, da bi morali vstati in jim pomagati.

Igro *Le zaljubiti se ne smemo* ste sami označili kot dramo o smrti družine. Koliko »simbolnega« pomena ima ta oznaka?

Na to težko odgovorim. Vsekakor sem hotel simbol smrti prenesti v dramsko obliko. S tem, da se nič ne dogaja, s stavki, ki nas opominjajo, da smo ljudje, da imamo telesa, ki imajo svoje potrebe, pa potem vsake toliko nekdo komu ponudi vodo ali hrano. Smrt je v igri prisotna: tu je smrt v tradicionalnem pomenu besede pa ločitev kot smrt družinske skupnosti in tudi sinova selitev v drugo državo. Ta sin se namreč ne želi vrniti, in to starši vedo, ker se mu je lastno življenje pa tudi življenje ljudi okrog njega zagabilo.

Drama je intimna, osredotočena je na doživljanje, ki se v likih sproži v specifični situaciji. Pri tem niti ni mogoče reči, da gre za like, ki tehtno reflektirajo svoj svet, prejkone so zaznamovani z banalnostjo. In vendar se preko njih – tudi zaradi spretne vpeljave simptomatičnih motivov (emigracija mladih, zunanja katastrofa s poplavo, pa tudi z motivom zveze med lepotico in poslovnežem) izrisuje podoba širše družbe, ki je nemara specifično hrvaška, prepoznavna in relevantna pa je tudi za druga okolja (zagotovo za slovensko). Ste »dramo o smrti družine« načrtovali kot »diagnozo« današnje družbe?

Pri pisanju vedno izhajam iz sedanjega trenutka, drugače ne bi mogel ustvarjati. Ko pišem, si svojih iger nikoli ne predstavljam v gledališču. Vidim jih pred kakšno zagrebško stavbo, v vežah, vidim jih v mračnih restavracijah, vidim jih na večerjih. Ta igra je v bistvu kot fotografija, ker jezik v njej ni vsakdanji, intimen je, moj, umetniški, mogoče malo poetičen. V bistvu obstajata dve jezikovni ravni: prva je tista govorjena, druga pa tista v didaskalijah, ki igralcem ponuja možnost, da pri oblikovanju vloge vanjo vpisujejo svoj lastni jezik. Na ta način problematiziram samo igro, saj v njej kot dramatik nikoli nisi lastnik svojih replik, ampak se te uklanjajo interpretaciji drugih. Igralcem naložiti odgovornost za njihove replike je v tej igri postopek, ki ga razvijam v zadnjih letih.

Paolo je pravzaprav glavni lik igre, ključna oseba za vse, kar se v njej »dogaja«, vendar pa se na odru nikoli ne pojavi. Generacijsko, še posebej pa s svojo življenjsko odločitvijo (odhod v tujino) vam je verjetno najbližji.

Ste z njegovo odsotnostjo iz igre izključili svoj avtorski glas?

Po prvotni verziji se je Paolo v igri pojavil, ampak le za kratek čas. Potem je bil v nekem trenutku prisoten samo čisto na koncu, nazadnje pa sem ga dokončno odstranil. Zazdelo se mi je pomembno, da se na formalni ravni v igri o smrti, če jo že pišem, glavni lik v njej sploh ne pojavi. Zato je Paolo na začetku tudi naveden med osebami, saj sem želel, da tisti, ki bodo igro brali, pričakujejo, da se bo pojavil. On se nazadnje sicer ne pojavi, ampak iz vsega, kar se je o njem govorilo, je bil lik vendarle ustvarjen, lahko si ga predstavljamo. To je dramaturški postopek, ki sem ga hotel raziskati – kako ustvariti dramski lik, ne da bi ta sploh nastopil v igri. Moje delo je na splošno zmeraj kombinacija formalnih in tematskih postopkov. Jasno, da morajo biti povezani, eno ne sme nikoli ovirati drugega.

Kljub selitvi ste ohranili intenzivne stike s Hrvaško, tudi z gledališčem: igra *Le zaljubiti se ne smemo* je bila praižvedena v zagrebškem ZKM, v času premiere ste v Zagrebu uprizorili tudi igro *Škoda bi bilo, da rastline umrejo* (*Bilo bi škoda, da biljke krepaju*), lani ste bili med pobudniki in sodelavci projekta *Monovid-19* ... Kaže, da vam je hrvaški prostor vendarle pomemben? Kako ga doživljate danes, se je vaše razumevanje tega prostora spremenilo? Ali kdaj razmišljate, da bi se vrnili?

Nimam občutka, da sem iz tega prostora odšel. Iz Barcelone lahko pridem z letalom v Zagreb v dveh urah – to je seveda veljajo za čas, ko še ni bilo komplikacij zaradi covid. Zame je pomembno, da sem del hrvaškega gledališča, ker se zavedam, da samo to gledališče res dobro poznam in ga razumem. Razumem, zakaj je določeni igralec nekaj ustvaril na tak način, zakaj se nekaj dogaja, v dveh stavkih lahko zanaliziram predstavo, ker s temi ljudmi delim iste gledališke izkušnje. Vse preveč predvidljivo bi bilo, če bi delal samo tam. Vem, kaj bo dobro sprejeto, vem, kaj ne bo nikoli sprejeto, itn. Ampak vrniti se v materni jezik, ustvariti nekaj, na kar se ne gleda kot na nekaj eksotičnega, ampak je samoumevno, se mi zdi zelo pomembno. Lansko leto sem tako sam zrežiral igro *Škoda bi bilo, če bi rastline umrle*, kar pomeni novo fazo v mojem ustvarjanju. Zdaj se z novimi pristopi vračam k svojim zgodnejšim igram. Trenutno se ukvarjam z adaptacijo igre *Drama o Mirjani in tistih okrog nje* – prirejena bo za samo tri igralke. Dolgo časa sem bil dramatik, ki ne želi biti prisoten na vajah, zdaj pa me zanima dogajanje, kadar sam postavljam svoj tekst na oder. V tej novi fazi sem se znašel skupaj z igralci na odru in skupaj raziskujemo, kaj vse je mogoče izluščiti iz besedila.

S projektom *Monovid-19* ste tudi vi naslovili covid krizo, ki je prizadela naša življenja v celoti, še posebej pa tudi osnovne možnosti gledališkega dela. Zakaj se vam je to zdelo potrebno? Gre morda predvsem za reakcijo

na trenutno situacijo? Ali mislite, da bo to poglobljena tema, pa tudi okvir možnosti gledališča v naslednjih letih?

Projekt *Monovid-19* je nastal v sodelovanju s kolegico Jeleno Kovačić in organizacijo SPID (Savez scenarista i pisaca izvedbenih djela), spletnim portalom Drama.hr in Hrvaškim centrom ITI. Ko se je delo v gledaliških ustanovah, je celotna neodvisna scena takoj stopila skupaj v iskanju rešitve, kako naprej. Nastali so številni projekti, kot dramatik sem začutil, da moram reagirati, biti dejaven. Nekako smo vsi imeli čas, da se povežemo, spraševali smo drug drugega, kako smo, to je bilo obdobje velike občutljivosti. Zagnali smo ta projekt spontano, čustveno, v želji, da se zasliši glas 19 dramskih piscev, da vidimo, kdo so danes hrvaški dramatik. Zelo sem vesel, da smo projekt uresničili in da se je iz njega razvila uprizoritev.

Naša drama v originalu nosi naslov *Dobro je, dok umiremo po redu*, ki se ji zelo dobro prilega. Na željo gledališča, kjer smo se v času covid krize zbal zgrešenih asociacij, ste pristali na zamenjavo naslova s tistim prvotnim, s katerim ste začeli snovati dramo. Kaj za vas pomeni prvotni naslovni stavek *Le zaljubiti se ne smemo* (*Sámo, da se ne zaljubimo*)?

Ja, zdi se mi zelo pomembno, da je naslov spremenjen. V po potresu porušenem Zagrebu sem pogosto videval plakate za to svojo predstavo in se mi je naslov včasih zdel tolažeč, včasih pa grozljivo sarkastičen. Naslov *Sámo, da se ne zaljubimo* (*Le zaljubiti se ne smemo*) je parafraza replike »Sámo da se záljubi« (»Samo da bi se zaljubil«) iz moje prejšnje drame *Moj sin samo malo počasneje hodi*, ki jo izreče babica, ko zaželi sinu, da bi vnuk živel. Liki v igri *Le zaljubiti se ne smemo* ne želijo živeti, bojijo se sprememb, ne razumejo, da se življenje spreminja. Zato ta naslov. Brez zaljubljanja ni življenja. Brez tega, da si upaš, ni sprememb. Spremembe pa so življenje.

Spraševala sta **Diana Koloini** in **Jaka Smerkolj Simoneti**.

Odgovore je iz hrvaščine prevedla **Alenka Klabus Vesel**.

Lara Wolf, Boris Ostan, Bernarda Oman

Diana Koloini

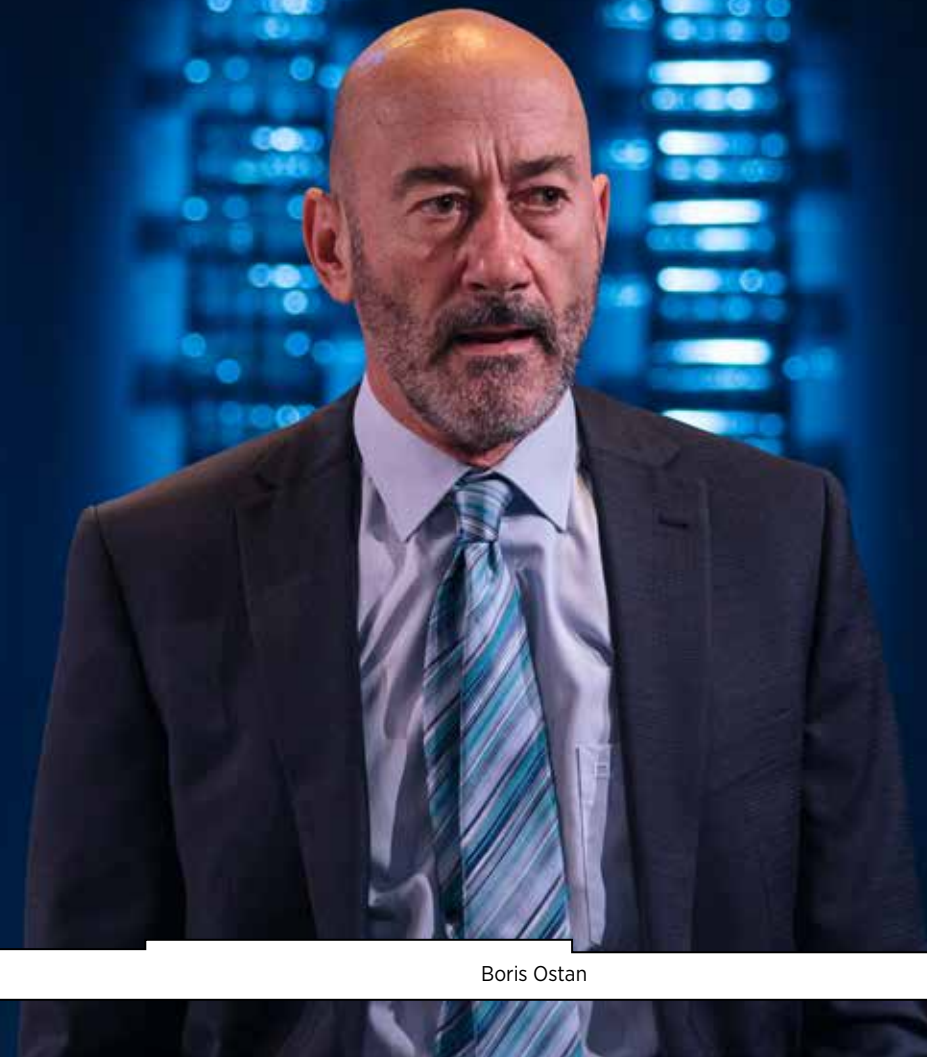
Igra o praznem pričakovanju

Martiničeva igra *Le zaljubiti se ne smemo* ima v originalu drugačen naslov (*Dobro je dok umiremo po redu*); v dogovoru z avtorjem smo ga spremenili zaradi neustreznih asociacij na današnji trenutek. Toliko stvari se je spremenilo v zadnjem letu, v življenju nas vseh in v gledališču še posebej, da posamični stavki lahko pomenijo nekaj povsem drugega. Vendar zaradi tega igra ne deluje postarano, pravzaprav je njena izhodiščna situacija – odpoved družabne slavnosti in zaprta restavracija, v kateri se sreča samo nekaj posameznikov, ki so tako ali drugače družinsko povezani, vztrajajo pa v pričakovanju nečesa, kar se ne bo zgodilo – medtem postala univerzalna, pregovarjanje o tem, kaj je šlo narobe, pa tudi. A zdi se, da je novi naslov tudi mimo skrbi zaradi neželenih asociacij ustrežnejši: kolikor je ljubezen dogodek, ki spremeni, radikalno predrugači življenje, je strah pred takim dogodkom, ki si ga sicer želijo, osrednja tema te igre.

To je igra, v kateri se nič ne zgodi. To ne pomeni, da stoji na mestu ali da se v njej kar naprej ponavlja isto (čeprav se tudi marsikaj ponovi), niti ni abstraktna ali programsko izpraznjena, prav nasprotno, Martiničeva igra ustvari vtis avtentičnega življenja, zdi se, da se odvija naravno kot življenje samo (čeprav so v dramaturgiji momenti, ki jih je podedovala od drame absurda, vendar so temeljito preobraženi v drugačno logiko), saj sledi nenačrtovanim vzgibom svojih likov, ki so se znašli v neki posebni, pa vendar povsem življenjski situaciji. *Živi*. To je zadnja didaskalija že v prvi Martiničevi igri, ki je bila uprizorjena v MGL (*Drama o Mirjani in tistih okrog nje* v režiji Dušana Jovanoviča, 2010), in tudi tukaj: »*Živik*« zgovorno označuje celoto, še posebej pa konec, ki morda izzveni v poraz, a je tudi ta del življenja, ki teče naprej, četudi se morda zdi, da teče v prazno. Že jutri se bodo doživljata tega večera verjetno zdela manj usodna; čeprav bo treba urediti zadeve ob smrti, se bo tudi Janko že jutri ovedel, da se ni zgodilo nič, kar bi resno ogrozilo njihovo vztrajanje v dosedanem življenju. Lucija se bo najbrž morala še dolgo sprehajati, s časom pa bo skoraj gotovo prišel tisti drugi, za napoved katerega niti ni potreben tarot, pač pa samo naraven potek življenja ...

Vendar je res, da se njihova življenja zgostijo, tudi razkrijejo v tem dolgem večeru, ki je temeljno zaznamovan s tistim, kar se v njem ne zgodi, ali pa se je že zgodilo prej ali nekje drugje. Tak je že začetek: ko se Janko in Nikolina znajdeteta sama s sabo v zaprtem prostoru, ki sta ga ta večer hotela odpreti in razkazati veliki družbi, a sta proslavljanje svojega uspeha morala odpovedati zaradi poplav, ki so ohromile mesto in državo. Tu je razočaranje zaradi načrtovanega dogodka, ki ga ni bilo, zunaj pa naravna katastrofa, ki povzroči kolaps sistema in njunih načrtov. Tam zunaj je prava drama, v kateri tudi umirajo (katastrofalnih posledic predvidljive poplave pa ni ustvarila samo podivjana narava, pač pa pričajo o neurejeni državi, pomanjkljivi, če ne sploh odsotni skrbi za okolje in blagor običajnih ljudi). Čeprav na prizorišče vdira samo posredno, prisotnih pa se pravzaprav ne tiče zares, je vendar nekaj več kot samo ustrezno ozadje za njihovo nezadovoljstvo, ki se počasi preveša v razočaran obup. Namesto velike in že po protokolu vesele družbe se v restavraciji poleg njiju pojavita samo dve zapuščeni ženski, tisti dve, ki sta bili gotovo najmanj pričakovani in zaželeni: bivša žena in zapuščena sinova ljubica. Trudijo se, da bi to zamolčali, a je le očitno, da se pojavita kot motnji, neprijetni zastranitvi, ki pa bosta – ne da bi sami to zares hoteli – prevzeli vodilno vlogo v tem spodletelem večeru. Pravzaprav tudi njima, Elzi in Luciji, ni zares do tega, da bi bili tukaj: razkošno opremljena restavracija ju ne zanima dosti, pa tudi gostitelja ne zares, prišli sta samo zato, ker hočeta še zadnjič videti Paola. Tudi Janko in Nikolina vztrajata, ker čakata na Paola. A njega ni tukaj, niti ne bo prišel.

Vse se zgodi v znamenju nekega ne, ki pa niti ne označuje negativnosti, prej odsotnost pravega razloga. Pričakovani Paolov prihod je najpomembnejša stvar, ki se ne zgodi, njegova odsotnost pa določi njihov večer in potek igre. Različne etape pričakovanja, ki se prevrnejo v spoznanje, da Paola ne bo sem, zaključijo jih spodletelest zadnjega srečanja na letališču, narekujejo smer in ton njihovih soočanj; odhod brez pozdrava pa opredeli njihova življenja in tudi prihodnost. Paolo je njihovo središče in glavni lik igre, v kateri se sam nikoli ne pojavi. V tujino odhaja, pravzaprav je že drugje. Z njegovim napovedanim odhodom so se že sprijaznili, starša se ga domnevno celo veselita, saj odpira nove priložnosti za sinovo življenje, ki je morda že zašlo v brezperspektivnost. Ali res beži, ker so se mu bližnji zagnusili, ali pa morda noče več živeti v majhni državi, kjer se preteklost kar naprej ponavlja (kot pravi Elza) in od koder tako ali tako vsi odhajajo (kot pravi Lucija), to niti ni jasno; te razloge ponujajo drugi, sam očitno ni dosti povedal in tudi nocoj ne bo. Jasno je le (in precej katastrofično), da je odhod v tujino že postal naravna in celo pričakovana odločitev mladih te države (ki ni zelo drugačna od naše). Nekaj drugega je to za Lucijo, ki je z njim načrtovala skupno prihodnost, sama pa v tujino ne more, vendar njegovemu odhodu niti ona ni nasprotovala in pravzaprav je tudi vedela, da ne bosta ostala skupaj. Da bi to zares dojela, pa ga mora še enkrat videti. Tudi starša bi ga morala še enkrat videti, v poteku večera je ta potreba čedalje bolj nujna in malodane usodna. Čeprav bi Paolov prihod ne spremenil ničesar. Zadnji pozdrav ima samo simbolni in čustveni pomen. Potrdil naj bi samo to, da so razdaljam in nesoglasjem navkljub vendar nekako povezani, da drug drugemu nekaj

Boris Ostan

Bernarda Oman

pomenijo. Že vnaprej je malo verjetno, da bi Paolo z občudovanjem potrdil Jankov uspeh ali sinovsko ljubezen in pozornost do bivše zaročenke. Starša v resnici že veda, da v družini – ki je tako ali tako že razpadla – nikoli ni bilo prave bližine, niti sama si nista dosti prizadevala, da bi jo ustvarila. A kaže, da se tega zares ovesta šele zdaj, kot da ju je odsotnost simbolne geste slovesa prisilila, da se soočita s svojim življenjem.

Tudi smrt Jankovega očeta, drugi dogodek, ki zaznamuje ta večer in se zgodi nekje drugje, je bila pričakovana. V nasprotju s sinovim odhodom, ki je stvar odločitve (pa naj bo še tako pogosta in konvencionalna), sodi v naravni red nujnega poteka stvari (kot opozarja Elzina replika, ki je tudi originalni naslov igre). Vendar pogled na umirajočega očeta in potem vest o njegovi smrti povzročita doživetje, ki spremeni njihov večer (in jih pravzaprav prvič poveže) in prevrednoti Jankovo zavest o lastnem življenju – tem bolj intenzivno, ker očetovemu umiranju pred tem očitno ni posvečal kaj dosti pozornosti. Ko malodane istočasno odideta njegov sin in njegov oče, se ove, da je življenje, ki ga je sam že zapustil, vendar pomembno, da se družinskim vezem, ki ga povezujejo s preteklostjo in prihodnostjo, ne more in ne želi kar odreči in jih pozabiti.

Kot bi se tega, kar jim je pomembno, ovedli šele, ko se nekaj zgodi tam zunaj in drugje, še bolj pa, ko jim je prek drugega (domnevno bližnjega človeka ali naravne katastrofe) odtegnjeno nekaj, kar so načrtovali ali samo pričakovali kot samoumevno. Tudi Elza se je neuspešnosti svojega zakona zares zavedla, šele ko jo je presenetil Jankov odhod; in čeprav si je že pri tridesetih želela »novega življenja«, ni ničesar spremenila (in še vedno bi izbrala isto). Tudi Janko se je navdušil nad novim življenjem (»vedel sem, da mi bo ta ženska spremenila življenje«), a zdaj si želi predvsem družinskih vezi. Verjetno si tudi Nikolina želi drugačnega življenja, z moškim, ki bi ji nudil tisto, česar ji Janko (ki tako kot vsi drugi vidi samo njeno lepoto in talente) ne zna dati. Zato ni čudno, da vsi podpirajo Paolov odhod v Ameriko, novo življenje v novem svetu, čeprav jih prav to porazi. In čeprav nikakor ni jasno, kakšno bo to novo življenje; nemara ga bo še najuspešneje dosegla Lucija, ki je zvesta revni mami in svojim ulicam in zna intenzivno ljubiti.

Nenavadna, a tudi simptomatična je ta družba štirih ljudi, ki se zberejo v zaprti restavraciji, nezanesljivo povezani z že razpadlo skupno preteklostjo, ljubeznijo, ki je že usahnila, pa tudi nova ljubezen ni ravno tako navdušujoča, kot se na začetku zdi. Združeni v pričakovanju nekoga, ki ne bo prišel. Samo posamezniki so, zapredeni vsak v svojo zgodbo, zato pa nesposobni pravih odnosov z drugimi. Zasebniki, ki jih to, kar se dogaja zunaj (s poplavi vred), prizadene samo, če se neposredno dotika njihovih predstav o sebi. Družba za njih kot da ne obstaja, čeprav kaže, da se s svojimi zasebnimi podvigi v njej kar dobro znajdejo (pri čemer se Jankov poslovni uspeh malega bogataša zdi prav toliko sumljiv kot Nikolininina kariera ženske, ki zna zaračunavati pohotne poglede). In prav zato se zdi, da dobro reprezentirajo našo zdajšnjo družbo, družbo zastoja in odsotnosti perspektive, ko smo vsi samo še zasebniki, ki se postavljamo s sumljivimi uspehi in čakamo na nekoga ali nekaj, kar nikakor ne pride. Katastrofa res ni samo posledica podivjane narave.

Iva Krajnc Bagola

Tomaž Flajs Soočanje z izgubo

Vidno dogajanje Martiničeve drame je omejeno na štiri ljudi, en večer in restavracijo, katere odprtje je odpovedano zaradi hude nevihte, v kateri zaradi razlivanja rek in poplav umirajo ljudje, ki se trudijo zavarovati svoje hiše. Nekatere bistvene stvari so se zgodile že prej, nekatere se zgodijo vmes med enim in drugim delom predstave ali pa se ravnokar dogajajo drugje. Prav tako nimamo priložnosti neposredno spoznati dveh ključnih oseb: Paola, sina bivših zakoncev Elze in novopečenega lastnika restavracije Janka, ter Jankovega očeta. Prvi odhaja v Ameriko, drugi pa umira v bolnišnici.

Ta odsotnost še bolj poudari temo izgube, s katero se v različnih oblikah in na različne načine soočajo vsi neposredno navzoči. Čeprav Martinič vsaki od žensk – Jankovi novi partnerki Nikolini, Elzi in Luciji, ki jo je Paolo tik pred svojim odhodom po štirih letih zveze brezobzirno zapustil – dodeli svoj del v igri, kjer izstopi kot protagonistka, je osrednji, vozliščni lik dogajanja Janko. Od vseh nastopajočih je tudi najbolj tragikomičen, saj pred našimi očmi neizogibno drsi iz vzhičenosti nad svojima velikima pridobitvama, okusno opremljeno restavracijo in lepo Nikolino, v pretresenost, prizadetost in nebogljenost ob sočasni dvojni izgubi očeta in sina.

»Grozno, kako hitro si moški predstavljate, da ste nesmrtni in vam nihče nič ne more. Dovolj je že, da se vam uresničijo ene sanje in ena ženska,« mu na samem začetku zabrusi Nikolina, ki ji njegova patetičnost gre na živce. Ko ob koncu drugega dela Janko spozna, da se Paolo ne bo prišel poslovit v imenitem sijaju njegove restavracije, in se na vrat na nos odloči, da gre ponj, ona pa ga pri tem želi zadržati, jo Elza pouči: »Oče mu umira. Sin odhaja. Razumi ga. Ta moški je pravkar spoznal, da je smrten. Pojdi za njim. Zdrži še nekaj ur.«

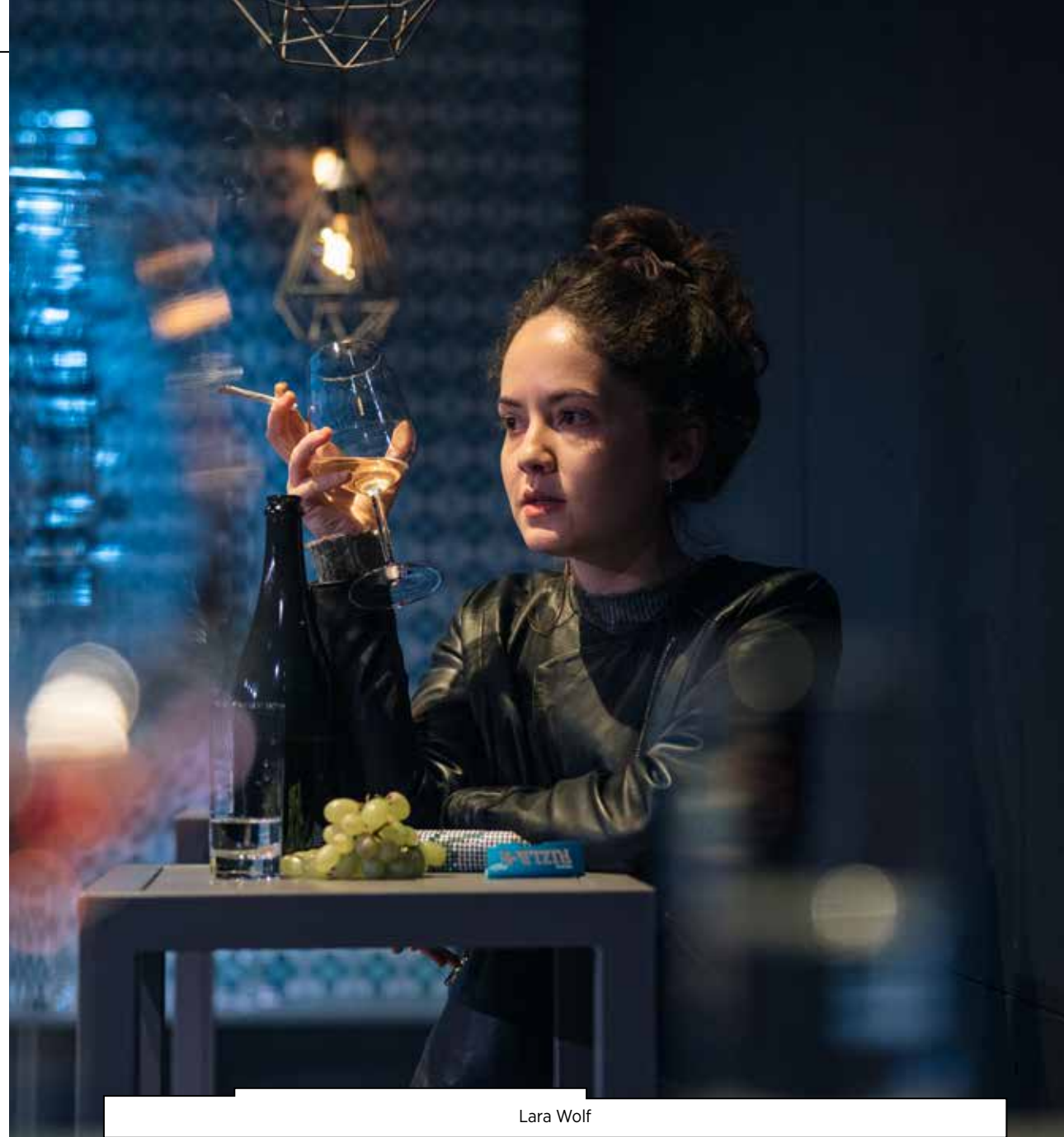
Čeprav gre za dejanske, stvarne izgube oseb, odnosov in vsega, kar je povezano z njimi, pa je žarišče dogajanja na odru pred nami drugje. Ne vidimo niti Jankovega očeta umirati niti Paola odhajati. V smislu neposrednega dogajanja se je, kot izreče Janko in kasneje za njim ponovi Elza, vse, »... kar se je imelo zgoditi danes, [...] zgodilo tam v bolnici«, kjer so skupaj s Paolom obiskali Jankovega očeta. Ob tem je pomembno pristaviti, da se je zgodilo na način karseda minimalističnega dogajanja: gre za Paolov znerviran pogled v strop ob tem, ko se njegov ded muči, da bi zadihal, in za način, kako z gnusom gleda svojega očeta, ki šokiran umirajočemu govori pomirjujoče besede. Nič navzven dramatičnega, kar pa temeljito zamaje Jankove predstave o lastni očetovski vlogi in pričakovanja glede sinovega izražanja občudovanja, nežnosti in naklonjenosti do njega. Skupaj z ugotovitvijo, da je njegov sin sebičen, hladen in omejen ter da odhaja, ker se mu sorodniki in mala, revna država, v kateri živi, gnusijo, to predstavlja bistvo njegove »notranje« izgube – izgube iluzije o samem sebi, o svojem sinu in o naravi njune povezanosti.

Bolj kot sama izguba je v žarišču dogajanja Martinićeve drame torej doživljanje izgube, soočanje z njo, njeno zanikanje, prepoznanje, predelovanje ...

Podobno kot Janko se tudi Elza, približno leto dni po tem, ko se je Janko proti njenim pričakovanjem spremenil in zaživel novo življenje z Nikolino ter s tem porušil njeno prepričanje, da si je svoje življenje s poroko z njim že v mladosti dokončno uredila in je intimni del njenega življenja že zaključen, sooča z novo izgubo – izgubo predstave o svoji materinski vlogi. Ki, kar je eden od komičnih momentov te drame, ni le vloga mame v odnosu do Paola, temveč tudi v odnosu do Janka. Tudi ona to prepozna na skupnem obisku pri Jankovem umirajočem očetu v bolnišnici, ki se dogaja med prvim in drugim delom predstave, torej znova zunaj gledalčevega vidnega polja: »Tam sem spoznala, da nisem postala samo bivša žena, temveč tudi bivša mati.« In tudi njej se izguba njenih iluzij razodene skozi opažanje giba, drobne geste, ko Janko položi roko na Nikolinino stegno išoč tolažbe pri njej.

Prepoznanja bistvenih sprememb, ki pomenijo izgubo, se v Martinićevi drami torej pogosto zgodijo na način opažanja drobnih, minimalističnih, hipnih dogodkov, ki bi prav lahko ostali neizgovorjeni in s tem izrinjeni iz zavestnega doživljanja. Tako kot na primer trenutek pred dvajsetimi leti, ko je Elza opazila, da je Janko dojel, da je ne ljubi več: »Tega večera sem šla prej v posteljo – utrujena sem bila, ti pa si gledal film do konca, spraznil steklenico in potem prišel. Ulegel si se zraven mene na posteljo in se obrnil k meni, mislil si, da spim. Ampak nisem spala, v temi sem te gledala skozi trepalnice. Nekaj trenutkov si me gledal z razočaranjem in gnusom. Gnusilo se ti je, da moraš spat zraven mene. Zelo zgovoren pogled. Nikoli me ne bi tako pogledal, če bi vedel, da te vidim in če ne bi bil pijan. Tako. To je vse, ta trenutek.«

Zadostuje en sam trenutek, na kar dodatno opozarjajo vesti o ljudeh, ki izginjajo in umirajo v poplavih, da se tok življenja zaobrne v drugo smer od tiste, ki smo jo pričakovali, načrtovali, se nanjo pripravljali in jo s svojimi prizadevanji utrjevali. Ali kot to duhovito izrazi Lucija, ko spozna, da jo je Paolo zares zapustil: »Ne vem, kaj naj

Lara Wolf

z vsem tem, kar sem spoznala o njem. Kaj naj s tem, da vem, kaj ima rad in kaj ga nervira? Kot da sem se učila za izpit, ki ga ne bom delala.«

Pri tem ne gre le za neko zunanjo spremembo, temveč tudi za dojetje pravega stanja stvari, ki je v nasprotju z iluzijo, ki jo gojimo v odnosu z nekom – bodisi iz naivnosti in neizkušenosti, kot je to v primeru Lucije, ali zato, da bi si narisali lepšo, za nas sprejemljivejšo podobo odnosa in bi tako pozabili na to, kar nam govorijo naše dejanske izkušnje, kot je to v primeru Nikoline.

Nikolina se trudi pozabiti, da Janko ne ljubi nje, temveč vznemirjenje, ki ga doživlja ob njeni telesni lepoti ter dobrem okusu in talentiranosti, ki ju je pokazala ob opremljanju interierja njegove restavracije. Njegovo vzhičenje ji gre na živce in trudi se ga utišati. Vendar pa nazadnje vseeno ne zmore preslišati Jankove izjave, da je edina stvar, o kateri je zares prepričan v svojem življenju, ta, da je oče »malemu, sebičnemu gadu« Paolu. Ta izjava ji potrdi to, kar v bistvu že ve: da v njegovem svetu, kjer je izenačena z lepimi stvarmi in dobro hrano, ne igra neke globlje, pomembnejše vloge: »Vem, zakaj me ljubiš. In sovražim tvoje razloge za to, ker ste vi moški navadne površne svinje in ljubite samo vznemirjenje – nogomet, denar, seks. Vse to vem. Vsega tega sem se naučila. In zdaj, ko sem se že zaljubila vate, bi lahko dosegel vsaj to, da bi pozabila, da to vem.« Kot Martinić proti koncu igre, ko Janko ob Elzini novici o smrti njegovega očeta zajoče in se ona pri tem tolažeče dotakne njegove rame, zapiše v svojih didaskalijah, Nikolina ve tudi to, da z Jankom nimata prihodnosti. Vendar pa zapiše tudi, da to ne bo nikoli izgovorjeno.

Ali to pomeni, da bo poskušala pozabiti tudi to, zato da bi lahko ostala z njim, dokler bo pač mogoče? Podobno kot Elza, ki Janku nikoli ni povedala o svojem spoznanju, da je ne ljubi več: »Tega nisem nikoli izgovorila. Kakšne dokaze pa sem sploh imela? En pijanski pogled v temi. Kaj je tu za govorit? Kaj ta pogled sploh pomeni v našem celotnem življenju?« »Nič,« ji odvrne Janko. »Nič. To sta bili samo dve sekundi. Nič pomembnega,« mu pritrdi in po njegovem strinjanju nagovori še Nikolino, kot da bi iz njene mimike in drobnih gest razbrala, kaj se dogaja v njej: »Nič pomembnega, Nikolina.« »Nič pomembnega,« ji odvrne Nikolina.

Eno od vprašanj, ki se mi zastavlja ob branju Martičevega teksta, je vprašanje funkcije zanikanja izgube: ali gre pri fenomenu zanikanja za izraz temeljnega vitalizma človeškega bitja, ki si na različne načine prizadeva preživeti in vztrajati v znanih okvirih in oblikah lastne eksistence? Ali pa gre pri zanikanju izgube in minimaliziranju lastnega doživljanja bolj za nepripravljenost in nesposobnost soočiti se z dejanskostjo bivanja, katerega temeljni atribut je nenehno spreminjanje, ter s tem tudi za krnitev lastnih bivanjskih potencialov? Odgovor ni enoznačen in je odvisen od konteksta.

Janko se na primer, kljub temu da se je ločil od Elze in mu je Paolo dal dovolj jasno vedeti, da do njega ne goji posvečeno čustvenega sinovskega odnosa, še naprej oklepa predstave o družini, ki »daje trdnost« in je »edino materialno, kar imamo v teh svojih neumnih življenjih«. Ob tem napove, da se bo Paolo nekega dne v Ameriki

prestrašil, ko bo ugotovil da izgublja svoj jezik, in se bo javil. Ali se bo to tudi zares zgodilo, ne moremo vnaprej niti zanikati niti z gotovostjo potrditi, lahko pa s precej veliko gotovostjo zatrdimo, da si Janko s to mislijo lajša boleči občutek izgube ter si tako pomaga preživeti v tem trenutku.

Po drugi strani si je Elza z vztrajanjem v zakonskem življenju, kljub temu da jo to v resnici ni zanimalo in je vedela, da je Janko ne ljubi več, sama pa ga je prezirala, zapravila priložnost, da bi zaživela bolj po svoji meri. Težko si predstavljam, da bi to bilo mogoče brez precejšnje mere zanikanja in minimaliziranja, vendar pa je to ni rešilo pred tem, čemur se je želela izogniti: da bi ostala sama in zapuščena.

Čisto na koncu vzklikne: »Ampak zdaj vem, kako živeti. Joj, kako bom jaz enkrat živela!« In pristavi: »Ne v tem življenju, prepozno je, enkrat pa bom. Joj, kako enkrat bom!« Njeni vzkliki v meni vzbujajo občutke pomilovanja in ganotja. Pomilovanja ob misli, da gre še za eno iluzijo, in ganotja ob tem, da se zaveda, da je zanjo že prepozno, a vseeno ne opusti upanja, kar dojemam kot izraz njene neuničljive volje do življenja.

In kaj pravzaprav pomeni vedeti, kako živeti? Nikolina, ki trdi, da se je živeti treba naučiti, izvežbati, Lucijo pouči, naj ne verjame svojemu srcu, temveč le svojemu okusu, medtem ko Elzi zdaj znati živeti diametralno nasprotno pomeni naučiti se tango, odpotovati v Južno Ameriko in se noro zaljubljeni. Ni torej enega samega odgovora. Ali pa obstaja tudi pravi odgovor? Kdo ve? Kaj lahko sploh zares vemo? In kako?

Kar je gotovo, je to, da nas po vseh spremembah in izgubah na koncu čaka največja. In kot sprijaznjeno izjavi Elza: »V redu je, dokler umiramo po vrsti.«

Jaka Smerkolj Simoneti Taki prizori nam niti v filmih niso všeč

Naslov tega zapisa parafrazira repliko iz tretjega dela igre *Le zaljubiti se ne smemo*, ko se vsaj na prvi pogled zazdi, da je srž dramskega dogajanja zaključena. Paolo, usodni sin in partner, ki se v drami, katere glavni lik nedvomno je, niti ne pojavi, odide. Njegovo letalo se kljub vremenskim razmeram, ki opustošajo celotno (majhno) državo, dvigne v zrak in poleti daleč stran v Ameriko. »Letalom dela težave veter, dež pa niti ne,« nekaj ur pred tem v mimobežnem klepetu ironično pripomni njegova mama Elza. Filmičnost prizora, ki ostane gledalcem skrit, ko oče Janko, njegova nova partnerka Nikolina in bivše dekle Lucija po letališču lovijo Paolovo slovo, izpostavi ravno slednja. Lucija je najmlajši lik, ki spregovori v drami. Zaradi bližine let bi lahko rekli, da skozi njo spregovori tudi Paolo. Ivor Martinič (1984) v svojih dramskih besedilih, ki zelo pogosto tematizirajo družinska okolja, posebno pozornost namenja tenkočutnemu portretiranju pripadnikov različnih generacij. Pogledi, ki se zgoščajo okoli skupnega problema, so temeljno dramaturško vozlišče, iz katerega vznika dramsko dogajanje. To intimno okolje, ki je izrazito prisotno v igri *Le zaljubiti se ne smemo*, ustvarja mrežo stereotipnih, morda celo klišejskih situacij. Znotraj teh Martinič po eni strani razkriva banalnosti medosebnih odnosov, po drugi strani pa med na videz neobvezujočimi pogovori ustvarja razpoke, v katerih se slikajo izjemno precizne družbene diagnoze. »Ljudje so v družini bolj kruti drug do drugega kot sicer, če se še ne poznajo dobro. Vsi se radi koljemo, ko se spoznamo in razumemo, kako žalostni in nemočni smo vsi skupaj,« recimo lahko slišimo od Elze. Taki prizori so boleči, taki pogovori zaskelijo, zbodejo nas s silovitim spoznanjem, ki ga nismo mogli pričakovati, ko smo gledali ločen starejši par med enim njunih nešteti preprirov. Taki prizori nam niti v filmih niso všeč, kaj šele v življenju. Martinič je izrazito intriganten v lahkotnosti, s katero obravnava vsebine svojih besedil. Ta lahkotnost pa tvori kompleksnost ravno skozi generacijsko razpršenost mnenj. Tako lahko skozi vse osebe v igri *Le zaljubiti se ne smemo* obravnavamo film, ki ga gledajo dramski liki, gledalci pa smo mu priča le posredno.

Boris Ostan, Bernarda Oman

Naj bodo preplete majhne države

Prva točka, ki razpira izrazito aktualno vsebino predvsem za mlajšo generacijo, je zagotovo Paolov odhod. Edini sin razpadlega zakona, ki se tebi nič meni nič tako kot mnogo drugih odloči zapustiti svojo državo. Množično izseljevanje mladih osvetli Paolova mama Elza: »Naj bodo preplete majhne države. O bog, kako počasi tu pri nas teče čas. In nič se ne spremeni, samo preteklost živimo od začetka in spet od začetka. Naj gre. Ne vem, mogoče je tudi v velikih državah tako, a domišljam si, da se je v večjih državah lažje skrit.« To umanjkanje prihodnosti, kakršnekoli že, preveva neštete članke in raziskovalne naloge, ki jih lahko na spletu najdemo pod ključnikom »izseljevanje mladih«. Le-to je tudi v Sloveniji izrazito prisotno, na Hrvaškem, od koder prihaja Martinić, pa še posebej. Majhne države se namreč praznijo, mladi jih zapuščajo v iskanju boljše prihodnosti. Problematiki mladih se posveča tudi italijanski filozof Umberto Galimberti, ki raziskuje, kako se »grozljivi gost nihilizem« širi med mladimi, o katerem je spregovoril tudi v intervjuju za Sobotno prilogo. Nihilizem se, kot pravi, pojavi ravno zaradi pomanjkanja perspektive, ki pripelje tudi do tega, da se za mlade izgubi smisel bivanja: »Smoter ima vedno opraviti s prihodnostjo, manjka odgovor na vprašanje zakaj – zakaj bi se trudil, zakaj bi se učil, v najslabšem primeru, zakaj naj bi ostal na tem svetu.«

Stiska, ki jo povzroča ta uvid, je gotovo še podkrepljena z generacijsko izoliranostjo, ki jo v igri *Le zaljubiti se ne smemo* implicira odtujenost med staršema in sinom. Janko se kljub spodletelemu odprtju šopiri, ima se za bogataša, velikega uspešneža, kar se zelo nazorno kaže skozi Nikolino. Ona je nekakšen most med obema generacijama, ki dogajanje vseskozi postavlja na realna tla: »Da niti ne govorim o tem, da svet naenkrat ne obstaja več. Komu pa je še do tega, da bi veliki svet obstajal? Preveč si zadovoljen s svojim novim življenjem.« Novo življenje je še vedno prepredeno z zadušljivostjo majhne države, iz katere beži Paolo. Sin, ki kljub na videz neosebnim odnosom svoji materi in očetu pušča globoko rano. »A ne morem nehat razmišljat, da bi bilo lepše, če bi bil pameten in reven in bi odšel kot tisoče drugih, ker nima dela, ali če bi bila vojna in bi šel, ker bi hotel preživeti, ne pa da gre samo zato, ker se mu mi gnusimo. In ne samo zaradi objestnosti,« o njegovem odhodu pove Janko.

Vsakdo v svojem življenju nekaj najbolj pozna

Rane pa Paolo ne pušča le svojim staršem, temveč tudi bivšemu dekletu, s katerim zvezo prekine približno enako redkobesedno kot jemlje slovo od svojih staršev. Elza preko njegovega razhoda z dekletom opisuje Paolovo hladnost, sebičnost in površnost. Te značilnosti pri mladih opazuje tudi Galimberti in razlaga, zakaj starši to dopuščajo: »Ker se te bojim, bom postal tvoj prijatelj. Današnje starše je svojih sinov strah. Strah, da če se otrokom ne bodo prilagajali, jim bodo ti za teden dni pobegnili od doma in po svetu počeli vse živo ...« V tej luči se razpira odnos, v katerem krivdo za to, da Paolo je, kakršen je, kar izpostavi tudi Elza, težko usmerimo na koga drugega kot na starša (saj sta ta za razliko od sina v drami tudi prikazana v vsej svoji umazani krvavosti).

Iva Krajnc Bagola, Boris Ostan

Paradoksalno je ravno v tem odhodu oziroma prelomu po Galimbertiju razrešitev ojdipovskega kompleksa, ki je ključna, da mlad človek lahko zaživi v polnosti. Končna resnica tega družinskega odnosa nam ostaja skrita.

Razkrije se tudi grenka plat tiste pripadnice Paolovo generacije, ki ne more oditi. »Vsakdo v svojem življenju nekaj najbolj pozna, in jaz poznam revščino. Vem, kako negotovo se počuti človek, ki nima denarja. O tem vem vse. Rada bi vedela kaj drugega, vendar vem to,« pove Lucija o tem, zakaj Paolu ne more slediti v obljubljeni Ameriko. To je najbolj neposredno izrekanje ekonomske resničnosti, ki tli pod snobizmi in brezčutnostjo nastopajočih likov. Ustvarja okoliščine, ki jim nikoli ne moremo zares ubežati. Tema, ki ji lahko sledimo tudi skozi grenke uvide Nikoline. Nikolina se je odločila prilagoditi in preživeti, pogoltniti prenekatero pohotne poglede, da bi lahko uživala nekaj, kar naj bi vsaj približno spominjalo na življenje. Zdi se, da ima neprestano na koncu jezika lastno željo, da zapusti to majhno državo, a je zanjo morda že prepozno. Morda bi zato lahko rekli, da sta Lucija in Nikolina tisti, ki najbolj utelešata naslovno misel igre *Le zaljubiti se ne smemo*. Elza namreč ljubezenske probleme še razume kot majhne ljubezenske probleme, medtem ko ji Lucija zagotavlja, da se ne bo nikdar več zaljubila. Morda ravno zaradi zavedanja, kaj vse prinese s seboj kakršnakoli zaveza. Če nič drugega, gotovo to, da izloči možnosti drugih.

Nekaj zelo primitivnega, neokusnega in provincialnega

Ravno ta usodnost Lucijinega mišljenja, ki jo morda opravičuje mladost, pa pripelje do iskanja upanja oziroma prihodnosti v mističnem. Pri Luciji je to tarot, ki ga lahko razumemo kot rezultat izginotja religije oziroma religijske skupnosti, kot to opisuje Galimberti. Nasploh je v zadnjem času med mlajšo generacijo izrazito v porastu zanimanje za tarot in astrologijo. Članek iz leta 2018 navaja, da so karte Motherpeace Tarot, narejena leta 1970, doživele 268-odstotno porast prodaje v zadnjih šestih mesecih. Poveden je tudi navedek ravnatelja londonske šole astrologije, ki navaja, da se je izjemno znižala starost njihovih slušateljev. To vsekakor sovpada s splošnim upadom zanimanja za institucionalizirano religijo, ki ga British Social Attitudes Survey 2018 postavlja za enega najpomembnejših trendov povojne zgodovine. Mističnost astrologije in tarota, v katerega mnogi verjamejo pod pretvezo ironije, prinaša nadomestno uteho. Pri Luciji se zdi, da vsaj pomaga zrelativizirati njeno počutje: »V kartah vse piše. Življenje je zelo preprosto. Ljubezen ugasne, ljudje trpijo, nekje dežuje, nekje pa se razlivajo reke in ljudje iz ure v uro umirajo.« Negotovost posameznika sili v to, da išče druge prostore, v katere bi lahko položil svoje upanje. Omemba tarota, ki bi v besedilu lahko delovala le kot krajši humoristični vložek, ki nekako naivno okarakterizira njegovo najmlajšo protagonistko, se v trku z resničnostjo spremeni v odslikavo občutka nemoči v soočanju z življenjem, ki ga vsak na svoj način nosijo liki.

Tako tudi Janko, ki se ob lastnem ojdipovem trenutku, ob smrti lastnega očeta, metaforično spremeni v majhnega dečka. Kliče svojega tata in mu obljublja, da ga nikoli ne bo zapustil. Še eden v nizu prepatetičnih

prizorov, ki jih v gledališču ne bi želeli gledati. Starec, ki objokuje smrt svojega očeta, je odslovljen s strani svoje mlajše partnerke s preprosto oznako: »To je bilo čudno.«

Naj gre, naj nas vse pusti

Turobnost, v kateri se zaključí Martiničeva drama, daje vtis, da je njen edini zmagovalec prav sin, ki se v njej niti ne pojavi. Četudi je to morda le naša, gledalčeva uteha, pri kateri namenoma odmislimo vse tiste negotovosti in izzive, ki jih prinaša (v današnjih očeh ne več tako) bleščeča Amerika. Ob vsem tem pa se zdi, da avtor krivo srečo svojih likov vseeno lajša z njihovim srečanjem, z njihovo bližino. Če se na koncu zdi, da so ženske v deževni noči med seboj našle tihe zaveznice, pa tudi Janko, ki na koncu ostane sam v restavraciji, še naprej živi. Ljudje smo lahko okrutni drug do drugega, a to vseeno ne pomeni, da smo drug drugemu kaj manj nujni. Nemški filozof Arthur Schopenhauer za bližino med ljudmi uporabi analogijo skupine ježev v zimski noči. Mraz jih sili, da se zblížajo, bodice, da se odmikajo. Dokler ne uspejo najti ravnovesja med tema dvema bolečinama. Morda je tudi v tem nekaj lepega, nekaj svetlega, kot v Martiničevem besedilu *Škoda bi bilo, če bi rastline umrle (Bilo bi šteta da biljke krepaju)* pove Igralka: »Prišla sem ti povedat, da je prav, da sem s tabo prekinila. In prav je, da se ne moreš spomniti, kdaj sem ti rekla, da te ljubim. Jaz sem se nekaj naučila. Zdaj vem, da sem sama. Vem, da smo vsi sami. In ko umre eden od zakoncev, ki sta dolga leta živela skupaj, tisti drugi vseeno nekako preživi. Ne umira se v dvoje. Še malo in vse to mi bo postalo nepomembno.«

Viri in literatura

Cooban, Anna. »Written in the stars: Astrologers and tarot readers see rise in young people seeking guidance« SWLondoner, 16. jun. 2020, <https://www.swlondoner.co.uk/news/16062020-astrologers-and-tarot-readers-see-rise-in-young-people-seeking-guidance/> (dostop: 19. feb. 2021).

Martinič, Ivor. »Bilo bi šteta, da biljke krepaju« drame.hr, <http://www.drame.hr/hr/drame/584-bilo-bi-steta-da-biljke-krepaju?vnrosrose=&yes> (dostop: 21. feb. 2021).

Tait, Amelia. »Why millennials are looking for meaning in tarot cards.« NewStatesman, 8. avg. 2018, <https://www.newstatesman.com/politics/uk/2018/08/why-millennials-are-looking-meaning-tarot-cards> (dostop: 19. feb. 2021).

Šček, Jernej. »Prišli smo do našega večera, do somraka Zahoda. Filozof Umberto Galimberti o epidemiji koronavirusa, družbi, šoli, ki izgublja vzgojno poslanstvo, in svobodi človeka«, Delo, 6. feb. 2021, <https://www.delo.si/sobotna-priloga/prisli-smo-do-nasega-vecera-do-somraka-zahoda/> (dostop: 21. feb. 2021).

Lara Wolf, Boris Ostan, Iva Krajnc Bagola, Bernarda Oman

Ivor Martinić

As Long as We Die in an Orderly Way

Dobro je, dok umiremo po redu, 2019

First Slovenian production

Opening 19 March 2021

Translator and dramaturg **Diana Koloini**
 Director **Alen Jelen**
 Set designer **Matej Filipčič**
 Costume designer **Belinda Radulović**
 Composer **Darja Hlavka Godina**
 Language consultant **Maja Cerar**
 Lighting designer **Boštjan Kos**
 Sound designer **Tomaž Božič**
 Student assistant dramaturg **Jaka Smerkolj Simoneti**

Stage manager **Jani Fister**
 Prompter **Nataša Pevec**
 Technical director **Janez Koleša**
 Stage foreman **Matej Sinjur**
 Heads of technical coordinators **Branko Tica** and **Boris Britovšek**
 Sound master **Tomaž Božič**
 Lighting masters **Boštjan Kos**, **Janez Vencelj** and **Bogdan Pirjevec**
 Hairstylist and make-up artist **Anja Blagonja**
 Wardrobe mistress **Sara Kozan**
 Property mistresses **Brina Šenekar** and **Erika Ivanušič**

The set was made under the supervision of master **Vlado Janc** and costumes under the supervision of mistresses **Irena Tomažin** and **Branka Spruk** in the ateliers of Ljubljana City Theatre.

Cast

Janko **Boris Ostan**
 Elza **Bernarda Oman**
 Nikolina **Iva Krajnc Bagola**
 Lucija **Lara Wolf**

It's raining cats and dogs. There is a flood risk and the ceremonial opening of a luxury restaurant is cancelled. In the restaurant, there are Janko, its owner, his wife whom he is currently divorcing, and his new partner. Later on, they are joined by a girl who has recently been dumped by Janko's son, because he is leaving for the USA. Meanwhile, Janko's father is in the hospital saying goodbye to life. Night, rain and cold also fill their hearts. This is a play about saying goodbye, a drama on leaving, on putting known things behind, which is always painful and associated with insecurity. But many incidents and words said in this night are above all comic. The main protagonist Janko is melancholic – and funny. He is also scared – and as such pitiful. We witness a story about human weaknesses, fragile relationships and helplessness. From living in fear to fearing changes – the inevitable ones (children separate from parents, growing old, death) and those that we make ourselves (a new relationship, moving abroad). Ivor Martinić sets to ask questions whether we have the right to make a change, although we may hurt our dearest and nearest. The pain of Martinić's characters is vivid and overwhelming, it touches one's heart. But it also inspires hope and gives power. As well as humour and self-deprecating humour.

Ivo Martinić (1984) is one of the most propulsive Croatian playwrights of the younger generation. For the past few years he has been living in Barcelona. His plays are successfully staged also in numerous theatres in Spain and South America. So far, two of his plays were produced by the Ljubljana City Theatre: *A Play About Mirjana and Those Around Her* (2005) and *When a Child Was a Child* (2015). The play *As Long As We Die In an Orderly Way* was first produced by Zagreb Youth Theatre in September 2019.

Pokrovitelj
Mestnega gledališča ljubljanskega

Energija za življenje

Mestno gledališče ljubljansko, Čopova 14, 1000 Ljubljana, Slovenija

Hišna centrala +386 (0)1 4258 222

Tajništvo +386 (0)1 4257 148, faks +386 (0)1 2517 044

Blagajna +386 (0)1 2510 852, odprto vsak delavnik od 12. do 18. ure in uro pred
predstavo, e-naslov blagajna@mgl.si

E-naslov info@mgl.si

Spletno mesto www.mgl.si

Barbara Hieng Samobor direktorica in umetniška vodja

Petra Bizjak direktoričina pomočnica – poslovna vodja

Janez Koleša direktoričin pomočnik za tehnične zadeve

Alenka Klabus Vesel dramaturginja in arhivarka

Eva Mahkovič dramaturginja in vodja mednarodnega oddelka

Petra Pogorevc dramaturginja in urednica Knjižnice MGL

Ira Ratej dramaturginja in vodja izobraževalnega programa

Maja Cerar, Martin Vrtačnik lektorja

Simona Belle vodja službe za odnose z javnostmi in trženja

tel. +386 (0)1 4255 000

Branka Lepšina koordinatorka in planerka programa

tel. +386 (0)1 2514 167

Katarina Koprivnikar koordinatorka trženja

tel. +386 (0)1 4258 222

Petra Setničar koordinatorka obiska

tel. +386 (0)1 4258 222

Zdenka Kristan in Marina Ristić blagajničarki in informatorki

tel. +386 (0)1 2510 852

Javni zavod Mestno gledališče ljubljansko, ustanoviteljica Mestna občina Ljubljana

Program gledališča financira ta Ministrstvo za kulturo (iz proračuna Republike Slovenije) in MOL.

Svet Mestnega gledališča ljubljanskega

mag. Mojca Jan Zoran (predsednica), Ira Ratej (namestnica predsednice), Špela Knol, mag. Kim Komljanec, Ksenija Sever

Strokovni svet Mestnega gledališča ljubljanskega

Eva Mahkovič (predsednica), Alen Jelen, Tone Peršak, izr. prof. dr. Katarina Podbevšek, Matej Puc, Nina Valič

Gledališki list Mestnega gledališča ljubljanskega

Letnik LXXI, sezona 2020/2021, številka 8

Izdaja Mestno gledališče ljubljansko

© 2021 Mestno gledališče ljubljansko

Za izdajatelja Barbara Hieng Samobor

Urednice Alenka Klabus Vesel, Eva Mahkovic, Petra Pogorevc, Ira Ratej

To številko je uredila Alenka Klabus Vesel

Lektorica Maja Cerar

Avtor fotografij Peter Giodani

Oblikovalka Mojca Višner

Tisk MatFormat

Naklada 200 izvodov

Ljubljana, Slovenija, marec 2021

Po 13. točki prvega odstavka 42. člena ZDDV-1 davek ni obračunan.

Ustanoviteljica

Mestna občina
Ljubljana

REPUBLIKA SLOVENIJA
MINISTRSTVO ZA KULTURO

DRAMSKO BESEDILO

Ivor Martinić

Le zaljubiti se ne smemo

Naslov izvirnika: *Dobro je dok umiremo po redu* (2019)

Prevedla Diana Koloini

2020

Osebe:

PAOLO, 25 let

JANKO, njegov oče, 55 let

ELZA, njegova mama, 50 let

LUCIJA, njegovo dekle, 25 let

NIKOLINA, očetovo dekle, 40 let

Prvi del

Velika, prekrasna, draga restavracija, opremljena z veliko mero okusa in stila, z najboljšimi materiali. Videti je, da lastnik rad živi, scenograf pa to zna pokazati.

Janko in Nikolina sta na telefonih in obveščata ljudi, da odpovedujeta slavnostno odprtje restavracije, ker je zaradi nevihte nastal prometni kaos, električna napeljava v tem delu mesta pa je odpovedala. Pazljivo uporabljata stavke kot: »Zelo nama je žal«, »Ja, v celi četrti ni elektrike«, »Ja, ne neha deževat. Ja, tudi za poplave sva slišala«, »Ja, v mestu je prometni kaos, niti semaforji ne delajo«, »Opravičujem se, ampak to je višja sila«, »Pravočasno vas bova obvestila o novem datumu« in podobne, ki se jih običajno govori v takih trenutkih, ko se je treba opravičiti ljudem, ker je zmanjkalo elektrike in ker je prometni kaos, in vse to zaradi nevihte v nekem mestu.

JANKO: Zdaj so pri poročilih povedali, da se reke razlivajo, v Slavoniji je vse poplavljeno. Strašno, kakšno škodo lahko naredi voda. Pravijo, da je že nekaj ljudi izginilo, kdo ve, koliko jih bo na koncu umrlo. Ljudje hočejo zavarovat svoje hiše, to je vse, kar imajo, kdo bi jim zameril, da tako neumno umirajo.

NIKOLINA: Dobro je, da si odpovedal. Slavili bomo enkrat drugič.

JANKO: Sin mi odhaja v Ameriko, hotel sem, da vidi restavracijo v polnem sijaju ... Tudi hrano so nam lepo pripravili.

NIKOLINA: Janko, prosim te.

*****

Nikolina ga ne more več poslušati. Vstane in za trenutke se zdi, da bo odšla.

JANKO: Srečen sem, ja, kadar je človek srečen, mu pade na pamet vse mogoče, ne more se ustavit in česa vsega ne bi, restavracijo hoče odpret tako, kot si je zamislil. Pridi.

NIKOLINA: Pusti me.

JANKO: Pridi sem.

NIKOLINA: Nikar me ne, prosim te.

JANKO: Sem ti že povedal, da si danes čudovita?

NIKOLINA: Še prevečkrat.

JANKO: Ves večer te gledam in ne morem razumet, da si se zgodila prav meni, enemu navadnemu povprečnemu bogatašu.

NIKOLINA: Bogatašu? Prvič – lastnik restavracije v majhni revni državi si. Vau. Bravo. Če živiš v tej državi, se ne moreš imet za bogataša, niti povprečnega. Vsi ste enaki. Majhen uspeh je v majhni državi že kar velik uspeh. Lastnik restavracije je že kar bogataš. Da niti ne govorim o tem, da svet naenkrat ne obstaja več. Komu pa je še do tega, da bi veliki svet obstajal? Preveč si zadovoljen s svojim novim življenjem. Zaradi tega si patetičen, jaz pa nervozna.

JANKO: Zadovoljen sem, ker imam tebe in to restavracijo.

NIKOLINA: Mene imaš?

JANKO: Pridi. Kaj ti je?

NIKOLINA: Ne neha in ne neha deževat.

JANKO: Prosim te, pridi.

NIKOLINA: Kdaj pride tvoj sin?

JANKO: Čez eno uro.

NIKOLINA: Žal mi je, da ga ne bom boljše spoznala.

JANKO: Boljše je tako.

NIKOLINA: Zakaj?

JANKO: Lažje bo tebi in meni. Zadnjič je bil kar zoprn do tebe.

NIKOLINA: Kako lahko pričakuješ, da bo dober do mene, če si se zaradi mene ločil.

JANKO: To je moja odločitev.

NIKOLINA: Vseeno. Kaj pa sina briga, da sem bila proti temu in da si bil ti tako nezno srečen, ker sva končno skupaj, da je moral to videt ves svet. Grozno, kako hitro si moški predstavljate, da ste nesmrtni in vam nihče nič ne more. Dovolj je že, da se vam uresničijo ene sanje in ena ženska.

JANKO: Stojim za svojo odločitvijo.

NIKOLINA: Reč sem hotela samo, da je to težko.

Videt, da ima oče neko novo življenje. Mamo tako zapuščeno. Normalno je, da me sovraži. Razumem ga. Če me je moja lepota česa naučila, je to potrpežljivost ob sovraštvo drugih. Če je v lepoti kaj plemenitega – potem je to to. Tvoj sin je. Bodi dober z njim. Ti in Paolo imata podoben pogled, veš? Zdaj to vidim. In seveda roke.

JANKO: Za roke je res. Ampak pogled?

NIKOLINA: Ja, pogled. Ti ni še nihče rekel?

JANKO: Ne. Samo za roke. Za prste. Imava podobne prste. Samo prste. Ta prst imava enak. Samo to. Samo prst. To je vse.

NIKOLINA: Kaj je?

JANKO: Ne vem, zakaj me je užalilo, da me primerjaš s sinom.

NIKOLINA: Jezen si nanj.

JANKO: Jezen sem, ker je nesramen.

NIKOLINA: Mlad je. Bilo bi čudno, če ne bi bil nesramen.

JANKO: On zares odhaja. Ob vsem cirkusu z otvoritvijo se nisem uspel niti pošteno pogovoriti z njim.

NIKOLINA: Paolo ne umira, samo v tujino odhaja.

JANKO: Ja, seveda. Samo v tujino odhaja.

NIKOLINA: Hočeš kozarec vode?

JANKO: V redu je.

NIKOLINA: Prepričan?

JANKO: Prepričan. Malo sem se zmedel. Dobro je, vse je dobro. Ti si tukaj, tukaj je restavracija, prišel bo in videl vse to, večerjali bomo. Vse bo dobro. Pridi, prosim te.

Janko vzame dva kozarca vina in enega ponudi Nikolini. Nazdravita.

JANKO: Na najino dolgo življenje!

NIKOLINA: Na dolgo življenje!

JANKO: Vedel sem, da mi boš spremenila življenje, že ko sem te prvič videl.

NIKOLINA: Če boš govoril o mojih velikih lepih očeh, bom znorela.

JANKO: Zakaj?

NIKOLINA: Preveč si zaljubljen. To je odurno poslušat. Preveč zaljubljeni ljudje ne bi smeli govoriti. Molči, prosim te.

JANKO: Dobro, kaj je danes s tabo? Strašiš me.

NIKOLINA: Bu! Naj te kar bo strah, Bu! Bu!

Janko močno zgrabi Nikolino. Ona se upira, potem pa morda popusti. Oba vse to sijajno igrata. Kdo ve, morda Nikolina v tem objemu tudi joče.

NIKOLINA: Oprosti.

JANKO: Ne me strašiti, prosim te.

NIKOLINA: Janko.

JANKO: Samo malo nežnosti, prosim te. Vem, da je težko prenašat, da te tako obožujem, in vem, da zgleda smešno in nenaravno, da je en tak starejši, nepomemben, obrobni, neugleden moški srečen, ampak kaj naj zdaj naredim.

Samo malo nežnosti, prosim te.

Janko odide in nastavi glasbo. Vrne se k Nikolini, potem plešeta.

Na vratih se pojavi Elza. Ogladuje si restavracijo, o kateri je Janko sanjal, ko sta bila skupaj. Elza

je namreč v zakonu s tem človekom preživela 25 let. To nikoli ne bo izrečeno, zato je pomembno, da igralka to dobro odigra. Zdaj Elza gleda restavracijo, o kateri je sanjal Janko, in spominja se, da ni verjela, da mu bo uspelo. Žalostna je, da mu je uspelo. Ni besed, s katerimi bi lahko opisali velikansko žalost, ki jo občuti Elza. Vse to bo odigrala igralka.

ELZA: Je kdo tukaj?

Elza se dela, da slabo vidi zaradi šibke svetlobe v restavraciji.

ELZA: Jaz sem, Elza!

JANKO: Elza!

ELZA: Tukaj sem!

Janko in Elza se morda pozdravita. Elza je mokra, dež nikakor ne poneha. Morda Janko Elzi razlaga, da je zmanjkalo elektrike, ona pa vpraša, kako da nima agregata, in on odgovarja, da je pozabil na vse praktične zadeve, opravičuje se. Nikolini je verjetno neprijetno, ponudi ji brisačo, pridrži plašč, in vse, kar delajo, je morda tako žalostno, da vsem stisne želodec. Mislim, da Janko govori, da mu je žal, ker je nista poklicala, naj ne hodi v tem dežju, ampak ona ni potrdila, da pride, pa zato nista vedela, naj jo pokličeta ali ne.

ELZA: Lepo je. Vesela sem, da si lahko ogledam prostor, preden pridejo ljudje.

NIKOLINA: V polni razsvetljavi je to čisto druga zgodba, a to boste videli enkrat drugič.

ELZA: Tudi tako vidim, da so materiali, ki sta jih izbrala, zelo kvalitetni. Tukaj se ni skoparilo, spet pa ni tako drago, da bi človek pomislil: glej lastnika, za to mizo je zapravil celo premoženje, otroci v Afriki so pa lačni.

JANKO: Ti pa kar v Afriko!

ELZA: Ja. Te poplave, strašno. Po radiu so pravkar povedali, da so našli prvo žrtev.

NIKOLINA: Res?

ELZA: Tako so rekli pri poročilih. Nekdo je reševal živino in glej.

NIKOLINA: O bog, dež pa kar ne neha.

ELZA: Ja.

JANKO: A lahko verjameš, da je bilo vse to še leto nazaj ena sama ruševina.

ELZA: Ja, spomnim se fotografij. Na fotografijah je zgledalo strašno.

JANKO: Potem pa je prišla Nikolina in kot bi v ruševinah ugledala dokončano restavracijo. Se spomniš, Nikolina? Stala si sredi ruševin in govorila o blede svetlobi, ki bo padala s stropa, o temnem parketu, o velikem točilnem pultu iz masivnega lesa. Se spomniš?

NIKOLINA: Ja.

JANKO: Govorila si, da mora bit prostor prijeten, vendar ekskluziven in kako se mora vse dopolnjevati. Nikolina pozna razliko med dragim in nesramnim, takoj sem vedel, da ima ta ženska okus. To je ženska, ki si je rekla: »Jaz bom v življenju uživala, bog mi je priča. Elegantna bom, rada bom imela lepe stvari, pazila bom na okus in nekaj bom tudi vedela o tem.«

ELZA: Ja, res je urejeno z okusom.

NIKOLINA: V polni svetlobi je to čisto drugače.

ELZA: Ne vem pa, kako se na otvoritvi restavracije čestita lastnikom.

JANKO: Ne vem. Mislim, da ni posebnega običaja. Nikolina?

NIKOLINA: Ni.

ELZA: Najbrž ni narobe, če rečem: srečno.

JANKO: Najbrž ni.

NIKOLINA: Ni.

ELZA: Naj se v tej restavraciji še dolgo je in pije! Tako.

JANKO: Najboljše, da nazdravimo.

NIKOLINA: Grem po vino.

ELZA: Je Paolo prišel?

JANKO: Ne še.

ELZA: Rekel mi je, da ga boš ti peljal na letališče.

JANKO: Ja. Hotel sem, da vidi restavracijo, nekaj

bomo pojedli in šli pogledat mojega očeta v bolnico, potem pa ga na hitro odložim.

Do podrobnosti sem premislil, kako se bom izmuznil z zabave, ampak kot vidiš, otvoritve ni, pa bom lahko vse opravil brez problema.

ELZA: Mislili ste jest skupaj?

JANKO: Ja.

ELZA: Bila sem pri tvojem očetu. Vem, da mi ni bilo treba, vendar se mi smili.

JANKO: Seveda ga lahko obiščeš. Hvala. Zmeraj te je imel rad. Paolov ded je. V redu je.

ELZA: Ja. Zmeraj je bil dober do mene, dokler sva bila skupaj.

JANKO: Kako je danes?

ELZA: Na postelji se je ves skrčil vase. Med noge so mu dali blazine, da se mu rane ne bi odpirale. Sestre so mi rekle, da pred smrtjo ponavadi ležijo tako skrčeno, kot fetus v maternici.

JANKO: Težko je gledat, kako se muči.

ELZA: Ja. Ampak to je najmanj, kar lahko naredimo, ko ljudje umirajo. Da smo z njimi do konca.

JANKO: Ja.

ELZA: Tako ali tako sem mislila tukaj počakat Paola, pa bi morda skupaj nekaj pojedli, če ste že tako načrtovali. Če je to v redu. Nikolina, ali je to v redu?

NIKOLINA: Seveda.

ELZA: V redu. Vem, da zahtevam preveč. Oprosti.

NIKOLINA: Vse je v redu.

ELZA: Kaj sta mislila, da bi jedli?

NIKOLINA: Tu je vsega.

ELZA: Super.

Zdaj morda malo molčijo. Tako nekam nenaravno je, da bodo imeli zadnjo večerjo s sinom v neki restavraciji.

ELZA: Naj pripravim mizo ali kaj?

JANKO: Nič ti ni treba.

ELZA: Nič nisem prinesla.

JANKO: To je restavracija. Vsega je na pretek.

Elza se nikakor ne more pomiriti, da bo s svojim bivšim možem in sinom zadnjič sedla za mizo v neki restavraciji.

ELZA: Vem, da si nimam pravice želet, da Janko in jaz skupaj pospremiva Paola. Hvala vama, da tako dobro prenašata, da sem se pojavila tukaj. Ampak bila sem doma in nisem mogla prenest misli, da ga ne bova pospremila skupaj. Dolgo smo bili družina. Morata mi dovoliti, da sem do tega še malo čustvena. Ne gre, da bi vi tukaj zadnjič večerjali skupaj, jaz pa bi sedela doma.

NIKOLINA: V redu je.

ELZA: Paolo je šel z družbo iz soseske na zadnjo pijačo. Rekel je, da potem pride.

NIKOLINA: Razburljiv dan. Letala vzletajo?

ELZA: Vzletajo.

NIKOLINA: Še dobro.

ELZA: Samo nekaj jih ima zamudo. To neurje je lokalno. Letalom dela težave veter, dež pa niti ne. Ne vem, ali bo njegovo imelo zamudo, tega ne objavijo do zadnjega hipa.

JANKO: Sedi.

NIKOLINA: Vino?

JANKO: Katero vino je to?

NIKOLINA: Hrvaško.

JANKO: Od kod nam to?

NIKOLINA: Ne vem.

JANKO: Mi točimo samo francoska. Očitno ga je nekdo prinesel. Mogoče Mirko.

NIKOLINA: Naj prinesem drugo?

ELZA: Hrvaško je čisto v redu.

JANKO: V redu.

Nazdravlja jo.

JANKO: Na zdravje!

ELZA: Na zdravje!

NIKOLINA: Na zdravje!

ELZA: Najin sin odhaja v Ameriko.

JANKO: Ja.

ELZA: Ja.

JANKO: Tam mu bo dobro.

ELZA: Ja.

NIKOLINA: Amerika je dežela številnih priložnosti.

ELZA: Je.

JANKO: Daleč je, a je treba poskusit.

ELZA: Daleč je. Ja. Danes, ko je odnesel kovčke na hodnik, mu ni bilo vseeno.

JANKO: Menda ga nisi prepričevala, naj ne gre?

ELZA: Ne. Seveda nisem.

JANKO: Samo vprašam.

ELZA: Ni lahko, kadar vse svoje stvari pospraviš v škatle in jih odneseš v neko vlažno klet. Najin sin je površen, vseeno pa ga je malo pretreslo, ko je zaprl škatle in začutil ... Najbrž praznino. Kdo bi vedel, kaj je ta začutil. Pustil je Lucijo. Si vedel, da jo bo pustil?

JANKO: Pričakoval sem.

ELZA: Mislila sem, da bo vsaj poskušal vzdrževat zvezo na daljavo. Nekaterim to dobro uspeva. On pa, viš, se je odločil, da se bo rešil vsega, kar ga ovira pri odhodu. Menda se to tako dela, ko se pokažejo nove priložnosti.

JANKO: Elza.

ELZA: Oprostita, nisem tako mislila. Oprosti, Nikolina, če sem te užalila.

NIKOLINA: V redu je.

ELZA: Nisem hotela bit zlobna.

NIKOLINA: V redu je.

ELZA: Vem, da mi je v takšnih trenutkih dovoljeno, da sem zlobna, družina smo bili, ampak nisem hotela, da bi bilo tako slišat.

JANKO: Kako ti gre zadnje čase?

ELZA: Odlično.

NIKOLINA: Grem preverit v skladišče, če so vsa okna dobro zaprta ...

ELZA: Ni ti treba, Nikolina. Sedi. Lepo obleko imaš.

NIKOLINA: Hvala.

ELZA: Tako lepa si, Nikolina.

NIKOLINA: Hvala.

ELZA: Prekrasne oči imaš. Ponavadi ženskam ne govorim tega, ampak ti imaš res prekrasne velike oči. Imet moraš tako velike prekrasne oči, pa ti je v življenju zlahka dostopno dosti več, večkrat se lahko zaljubiš. Tako lepa si, da je prav čudežno. Tu nič ne morem, lahko bi te sovražila, pa boš še naprej lepa, zato je najboljše, da ti takoj rečem, da si lepa, in opraviva.

NIKOLINA: Hvala.

ELZA: Lahko dobiš vsakega moškega, ki ga želiš.

NIKOLINA: Hvala.

Tišina.

ELZA: Hotela sem vama povedat, da sem se izvlekla iz šoka, v katerega sta me pahnila. Res je, bila sem v strašnem šoku, reagirala sem, kot sem reagirala, in zdaj se vama za to opravičujem. Od vsega tega je minilo nekaj mesecev in kot vidita, sem zdaj tukaj, sedim z vama tukaj precej hladna in mirna in ne mislim nič preveč kompliciranega.

NIKOLINA: Vesela sem, da ni kakšnih zamer.

ELZA: Zamere so, a o tem nima smisla govorit. Kako naj ne zamerim, da se je Janko spremenil.

JANKO: Nisem se spremenil.

ELZA: Ja, spremenil si se. Drugega kot to, da si se spremenil, ti niti ne zamerim. Vidim, da si zaljubljen, in v tem ne najdem nič lepega. Bodimo iskreni, to se mi zdi odurno, ker so leta, ko je zaljubljenost lepa, in taka, ko to ni. V tvojih letih to ni lepo, ampak neumno, a najbrž je v življenju kdaj treba bit tudi neumnen.

Tišina.

ELZA: Žal mi je samo, da danes malega v tujino ne spremljava skupaj. Prva sem podprla njegovo odločitev, da gre od tod, in te prosila, da počakaš, da odide v miru, in se šele potem civilizirano ločiva, da bi mali ne gledal, česar mu ni treba gledat.

JANKO: Ni več tako mali.

ELZA: Mali je mali, kako da ni mali, mi vsi smo mali, če on ni mali. Če sem te lepo prosila, bi mi lahko ustregel. Lahko bi malo potrpežljivo, da bi v to novo deželo odnesel naše navade, moje recepte, tvojo nerodnost in druge družinske stvari. Da bi odnesel misel, da smo bili nekaj stabilnega. Ampak ti si hotel z roko v roki z Nikolino odpret restavracijo, mene na otvoritveni večer nisi niti hotel tukaj.

JANKO: Zakaj si potem prišla?

ELZA: Ker si o takem točilnem pultu in o velikih okroglih mizah sanjal, ko si bil poročen z mano. Pravico imam, da sem danes tukaj.

Tišina.

ELZA: Ljubila sem te, kolikor sem mogla. Vem, da ni bilo tako močno, a bolj nisem mogla.

JANKO: Težko je bilo živeti s tabo.

ELZA: Tudi s tabo ni bilo lahko.

JANKO: Ne, samo jaz sem si želel zakonskega življenja, tebe pa to nikoli ni zanimalo.

ELZA: To je res.

JANKO: Zakon s tabo je zame pomenil, da te moram stalno močno držati za roko, da ti ne bi spodrsnilo. Pomagal sem ti sklepat prijateljstva, vzdrževati stike, opominjal sem te, da se ne zapustiš. Ves čas sem te držal za roko, ti pa si bila nehvaležna partnerka, ker te ni zanimalo to, pri čemer sem ti pomagal. Ti bi od zmeraj morala bit sama.

ELZA: Mogoče bi res morala. Že tam pri tridesetih sem ugotovila, da nisem dober človek, da nisem sočutna, da sem razdražljiva, da na sebi ne najdem nič, kar bi mi bilo všeč. Že takrat sem opazila, da se me ljudje izogibajo, da sem zanje nepomembna, da sem zlobna, da trmoglavim. Že pri tridesetih sem si želela, da bi svoje življenje začela na novo. Dobro se spomnim te jasne misli, ko sem sama sebi rekla: to življenje si želim živeti na novo. Nič, kar sem zbrala dotlej, mi ni bilo všeč. Ne vem, kako se je to tako hitro zgodilo. Ne vem, kako mi je uspelo nabrat ta kup napak, potem pa je postalo nemogoče, da bi kaj spremenila in ostala mi je samo jeza na vse, kar sem zbrala.

JANKO: Ne vem.

ELZA: Vsa ta leta sem mislila, da te držim v pesti s ponižanji, v katera sem te potiskala. Okrutnost in sovraštvo, ki sem ga čutila do tvojih ušes, sta mi dajala moč. Uživala sem, ko sem te poniževala. Kot da bi mogla kaj drugega. Oprosti. To ni bilo zaradi tebe, ti si človek na mestu, jaz sem kriva. Vse sem razumela narobe. Prehitro sem se utrudila. Ne vem, ali sem se prehitro utrudila, ker me ni zanimalo življenje v dvoje, ali se samo nisem znala delati neumne.

JANKO: V redu je.

ELZA: Žal mi je, da se ti je to zgodilo. Ne pričakuj, da ti bom čestitala. V mojih letih ni lepo, če te zapustijo. Če bi umrl, to je nekaj drugega, ampak tako, kaj naj zdaj jaz? Zaljubiti se ne morem več. Kaj naj s tem svojim telesom? Kaj naj rečem ljudem, kdo sem. Koga naj zdaj najdem, niti zate nisem imela živcev, kaj šele za neko novo človeško ruševino, že izoblikovano in staro. Mislila sem, da je intimni del mojega življenja zaključen. Mislila sem, da sem v mladosti to uredila najbolje, kakor sem mogla, kako naj bi vedela, da se lahko zgodi to. Kdo bi si mislil, da je življenje lahko tako široko in komplicirano. In kdo bi si mislil, da bom tako težko sprejela samoto. Težko je bit sam. No, zdaj to vem. Morala bi se znati zaljubiti, dokler sem to še mogla. Lahko živim s tem, da je ona boljša od mene. Lahko prenesem, da se je tebi posrečilo. Vsaka čast za to, nikoli nisem pomislila, da se ti v življenju lahko zgodi nekaj lepega. Da si se spremenil, pa težko sprejemem.

JANKO: Ne bom te pustil same. Skrbel bom zate. *Nikolina ji poda krožnik, tako ponižno kot ta krožnik lahko poda druga žena prvi ženi, obzirno, nežno, hvaležno.*

ELZA: Ni treba. Bila sem v pogrebni zavodu, kupila sem novo grobnico.

JANKO: Ni ti bilo treba hitet.

ELZA: Hotela sem dober prostor.

JANKO: Zmeraj boš del te družine.

ELZA: Katere družine?

JANKO: Narobe sem se izrazil.

ELZA: Pazi na to, prosim te. Dala bom prenest svoje starše in tam bom pokopana. Ne bom sama.

JANKO: Ni treba, Elza.

ELZA: Paolo in njegovi, če bo imel koga, in če bo tako želel, so lahko v tvoji družinski grobnici. Ne vem. Naj se odloči, kje mu je bolj všeč. Tudi pri meni je še prostor.

JANKO: Elza, prosim te.

ELZA: Kaj? O čem drugem naj razmišljam? Sin odhaja, ti si odšel, kaj? Oprostita, če zgleda, da vaju obtožujem. Nikogar nič ne obtožujem, samo nisem vedela, da se boš spremenil.

JANKO: V redu.

ELZA: Ti boš plačeval za Paolovo stanovanje?

JANKO: Ja.

ELZA: Jaz mu bom dajala na račun, kolikor bom mogla. Nakaži mu tudi ti kdaj kaj. Ne čakaj, da te prosi. Saj veš, da je njemu to pod častjo. Neumen in len bedak, njemu je pod častjo prositi za denar, dokler ne zapade v dolgove, potem pa ga morava reševati. Manjkalo mu bo denarja, Amerika je draga, ne bo imel koga prositi, zadolžil se bo, in bova morala spet midva vračati.

JANKO: V redu.

ELZA: Neumen je. Ne zna z denarjem. Dosti troši. Morala mu bova pošiljati denar.

JANKO: V redu.

ELZA: Lucijo je tudi treba vprašati, če kaj rabi.

JANKO: Dobro, ne moreva se zdaj vmešavati v to.

ELZA: Male mi je žal.

JANKO: Vedela sva, da se to ne bo dobro končalo.

ELZA: Grdo je, da se ji ne javlja na telefon.

JANKO: Ja.

ELZA: Od zmeraj je bil površen in sebičen.

JANKO: Misliš, da jo je ljubil?

ELZA: Ne vem. O tem najinem sinu nič več ne vem. Niti tega ji ni dovolil, da bi se poslovila. Štiri leta sta bila skupaj, pa jo je pustil, kot da je to samoumevno. Kadar govori o Ameriki, je

v njegovem glasu slišat užitek. Srečen je, ker odhaja. Naj gre. Naj nas vse pusti.

Elza vzame svoj mobi.

ELZA: Dobila sem sporočilo. Tista moja od Ljubice dela gor. S tvojim očetom je res slabo. Poglej svoj mobi.

Janko preveri svoj mobi. Klicali so ga iz bolnišnice. Reče, da so ga klicali iz bolnišnice, pokliče številko in odide. V obupu pravi: »Pokliči Paola! Naj pride v bolnico!« Ali nekaj takega. Elza in Nikolina odhajata iz restavracije, kot se pač odhaja. Ugašata luči in govorita stvari kot: »Vse je treba pogasiti«, »Da ne bo zdaj še požar«, »Ali sva vse pogasili?« itd. O bog, koliko talentiranih ljudi!

Drugi del

Od prvega dela je minilo nekaj ur. Didaskalije so nekaj ur starejše. Tudi scena je nekaj ur starejša, prav tako igralci kot taki, par ur starejši, pravkar prihajajo na oder. Stalno je edino to, da so vsi še naprej neskončno talentirani. Zdi se mi, da dež ni ponehal in da so vsi še zmeraj mokri.

ELZA: O bog, kakšna noč. Prepričana sem bila, da bo umrl, res je bil blizu.

JANKO: Ja. Težko ga je gledat takega.

ELZA: Prav je, da si se strinjal, da ga umetno hranijo.

JANKO: Niti sam ne vem, ali ga je bilo treba mučiti s tem.

ELZA: Pusti. Mogoče bo umiral počasneje, ne moreš pa pustit, da umre od lakote. To mora bit strašna smrt. Tu ne moreš dosti naredit, menda pa lahko vsaj počakamo.

NIKOLINA: A je kdo lačen?

ELZA: Ne.

JANKO: Ne.

NIKOLINA: Pijača?

Vsi bi radi nekaj popili.

ELZA: Na zdravje!

NIKOLINA: Na zdravje!

JANKO: Na zdravje!

NIKOLINA: Francosko vino.

ELZA: Krasno.

JANKO: Ja.

ELZA: Počakala bom, da Paolo pride, si ogleda restavracijo in se poslovi od nas, potem pa bom šla. Nikolina, oprost, če sem vama pokvarila načrte.

NIKOLINA: Vse je v redu.

JANKO: Paolo je bil začuden, ko sem ga prosil, naj po bolnici pride do restavracije. Da se poslovi od prijateljev, mu je bolj pomembno kot to, da se poslovi od nas. Še jezil se je, ker smo ga odveli s pijače, da bi še zadnjič videl deda.

ELZA: Jezen je bil, ker ga ded ni prepoznal.

JANKO: Umira, menda mu bo ja lahko oprostil.

ELZA: Pravim samo, da je verjetno pomislil, kaj sem sploh prišel, če pa ta niti ne ve, kdo sem.

JANKO: Ja, ampak Paolo ve, kdo je on. To bi mu moralo zadoščat. Da bo še zadnjič videl svojega deda. Ne vem, kaj naj naredim z njim.

NIKOLINA: Mlad je. Ne misli na te stvari. Otroci so taki, najbrž. Otroci in starši se iskreno pogovarjajo samo na bolniški postelji, če sploh takrat. No, to je pač moja izkušnja. Mogoče so kje drugačni starši. Mogoče so kje drugačne družine. Hočem samo reč, da je Paolo mlad.

JANKO: Če je mlad, še ni treba, da je brez čustev. To je njegov ded. Ja, človek je poln ran, obraz ima zaraščen, samo še kup kosti ga je, a menda je tudi njega mogoče objet.

NIKOLINA: Mlad je.

JANKO: Res je mislil odit, ne da bi prišel sem pozdravit svoje starše in pogledat restavracijo.

NIKOLINA: Na pijači je bil. Dež je, prometni kaos, v mestu je zmanjkalo elektrike.

JANKO: Prometni kaos? Kakšen prometni kaos? V Ameriko gre, ne more kar brez pozdrava. Ali ve, kako daleč je Amerika?

NIKOLINA: Dobro, pomiri se.

ELZA: O bog, kakšna noč. Sploh ne neha deževat. Ljudje umirajo v poplavah. Strašen dan.

JANKO: Če ljudje umirajo v poplavah, to še ne pomeni, da je smrt nekega starca manj pomembna.

ELZA: Nisem tako mislila.

JANKO: Reč hočem samo, da je moj oče star, umira, na drugem koncu države umirajo neki drugi ljudje, vse govori o tem, da se življenje lahko v trenutku konča, najin sin pa bi brez pozdrava odšel v Ameriko. Strašno hladen je.

NIKOLINA: Si ne želiš, da gre?

JANKO: Seveda si želim. A ne morem nehat razmišljat, da bi bilo lepše, če bi bil pameten in reven in bi odšel kot tisoče drugih, ker nima dela, ali če bi bila vojna in bi šel, ker bi hotel preživeti, ne pa da gre samo zato, ker se mu mi gnusimo. In ne samo zaradi objestnosti.

NIKOLINA: Popolnoma v redu je, da gre. Nihče ne bi smel živeti v majhni državi.

ELZA: Naj bodo preklete majhne države. O bog, kako počasi tukaj pri nas teče čas. In nič se ne spremeni, samo preteklost živimo od začetka in spet od začetka. Naj gre. Ne vem, mogoče je tudi v velikih državah tako, a domišljam si, da se je v večjih državah lažje skrit. Naj gre čim dlje.

NIKOLINA: Pogosto bo hodil na obisk.

JANKO: Ta se ne bo vračal. Briga ga.

ELZA: Žal mi je samo, da se ni potrudil pokazati, da mu je malo težje odit. Ja, to je vse. Niti ene fotografije ni vzel. Ne bo nas pogrešal. O bog, kako pada.

JANKO: Vse, kar se je imelo zgoditi danes, se je zgodilo tam v bolnici.

ELZA: Na kaj misliš?

JANKO: Na Paolov pogled v strop, ko se je moj oče mučil, da bi zadihal.

ELZA: Ja. Opazila sem.

JANKO: Mislim tudi na njegov pogled, ko je oče skoraj umrl in sem mu rekel: »Tata moj, tukaj sem, pri tebi, nikoli te ne bom zapustil.«

NIKOLINA: To je zvenelo čudno.

JANKO: Oče mi je umiral. Kaj bi moral naredit? Pazit na dober okus? Ni mogel dihat, morali so ga oživljat. Ta človek je bil mogoče težek. Ta človek je moja mamó mogoče spravil v grob. Ta človek je zmeraj sebe postavil na prvo mesto. Ampak ta človek je moj oče.

NIKOLINA: Samo pravim.

JANKO: V šoku sem bil. Enostavno ne moreš verjet, da se to dogaja tebi, in jasno, da se ti zdi, da si v nekem filmu, in jasno, da boš izgovoril neke besede. Najbrž so bile zapisane nekje v meni in zdaj sem jih moral izgovoriti.

ELZA: Star je.

JANKO: Muči me vprašanje, zakaj ga je ta prizor v bolnici tako znerviral. Kakšen človek je to, če v trenutku, ko bi nekdo lahko umrl, tako hladno pregleduje prostor in s takim gnusom gleda, kaj govorim?

NIKOLINA: Tvoj oče bo umrl, samo vprašanje dni je.

JANKO: Ja, umrl bo, to vsi vemo, a menda se lahko obnašamo, kot da nam ni vseeno, kdaj se bo to zgodilo. Menda se lahko malo raznežim, ko ugotovim, da mi nekaj pomeni, če v svojem življenju nikomur več ne bom mogel reč tata.

NIKOLINA: Pomiri se.

JANKO: Oprosti, Nikolina, to se ne tiče tebe. To se tiče mene v tem trenutku, ko mi oče umira, sin pa odhaja. Moj sin mi nikoli ni rekel tata. Tega, da nikomur ne bo mogel reč tata, ne bo pogrešal. Njemu je vse to odurno. Že ko je bil otrok, mu je bilo odurno. Oče se mu zdi že bolj primerno, bolj zrelo, manj patetično, kot neka uradna dolžnost, nikoli pa me ni klical tata. Razočaral me je. Vem, da mu to nič ne pomeni, zato to lahko rečem brez vsakega samopomilovanja. Niti za trenutek se ni

potrudil, da bi me osrečil. Tudi ko pride sem, bo zanj ves ta prostor brez veze. Navadno razkazovanje. Že zdavnaj sem obupal nad njim. On je nad mano obupal še dosti prej. Včasih pomislim, da je to hladnost podedoval po tebi, Elza. Če pomislim na preteklost, pa razumem, da ti nisi toliko hladna, kot si nesrečna. Tudi kadar si bila do mene najbolj zlobna, kadar si govorila najhujše grdobije, si vseeno vsak večer prišla v najino posteljo in vedel sem: to žensko je treba objet. On pa je zares hladen in nedostopen. Ni čudno, da si želi živeti zunaj, da si želi živeti v neki tuji zgodbi, da se mu gnusijo naše grde revne fasade, pa da se ljudje grdo oblačijo, da so revni, da ni denarja, da si ne želi imeti niti družine niti sorodnikov, niti rojstnih dni niti smrti.

NIKOLINA: Kaj hočeš od njega?

JANKO: Hočem imeti odnos. On je moj sin in temu se ne bom odpovedal. Očetu mogoče ne bom več mogel reč tata, Paolo pa je moj sin in pravico imam, da mu rečem sin. V bolnici sem mu rekel: »Svoboden si. Pojdi! Jaz bom skrbel za tvojo mamó, nič ji ne bo manjkalo.«

ELZA: Sama lahko skrbim zase.

JANKO: Misli sem na starost. Če zbolíš. Rekel sem mu, da se mu ni treba vračati iz Amerike, če se ti kaj zgodi. Misli sem, da se mu bolnica zato gabi. Da ga skrbi, da bo moral čistiti najini umazani riti. Misli sem, da ga skrbi, ker je edinec in ima starša, ki se bosta postarala. Hotel sem mu samo povedati, da je tam na tistem kontinentu lahko povsem miren in svoboden. Povedal sem mu, da od njega pričakujeva, da pride na pogreb, umirava pa lahko tudi sama. Ja. On je gnoj od sina, vendar je moj sin!

NIKOLINA: Gnoj od sina?

JANKO: Ja, gnoj od sina! On je gnoj od sina! To je en gnoj od sina, ta moj sin! Njemu se zdi provincialno, da je sploh komu sin in da ljudje mislijo, da ima neko družino, ki pozna vse njegovo sranje. On hoče biti svoboden! Tu ga duši! V Ameriko hoče! Egocentrična opica! Hoče biti površen svoboden bedak! Gledal sem ga danes, kako razmišlja o tej tujini, in videl sem, da v njegovem življenju ni več prostora za nas. Šele danes sem razumel, da se nikoli več ne bo vrnil. Elza, najin sin se nikoli ne bo vrnil.

ELZA: Vse je dobro, Janko.

JANKO: Sram me je, da si ga želim ob sebi, da si želim, da reče kaj več od OK. On hoče biti svoboden. Življenje se mu gnusi. Niti najmanjše nežnosti ni v njem. Zdaj to vem. To je vse, kar se bo nocoj zgodilo tukaj. Hočem samo, da ve, da vem, kdo je. Ne bom se kregal z njim. Nič ni narobe, če sem ga v bolnici zmerjal, on je moj sin, s kom pa naj bo en tak povprečen človek grob, če ne s svojim sinom. Vse to je v redu, vse to je normalno, on ni prvi sin na tem svetu in jaz nisem prvi oče. Tudi če me ubije, mu ne bom zameril, ampak tam sem mu ponudil roko sprave. Rekel sem mu, da je v redu, če je zmeden in nič ne razume, in naj izvoli priti zvečer sem in se posloviti od nas, kot se spodobi. Takoj ko pride, mu bom povedal, da je v življenju treba imeti nekaj občutka. To pa pomeni malo nežnosti. Včasih je treba reč: »Tata, tukaj pri tebi sem, nikoli te ne bom zapustil.« Danes mi bo rekel tata. Če je to zadnje, kar dobim na tem svetu, ta mali gad mi bo danes rekel tata. Rekel mi bo tata.

Zunaj se slišati neke zvoke. Janko gre ven in kriči: »Zdaj mi boš rekel tata, pizda mala.« ali »Zdaj mi

boš rekel tata, pička ti materna.« Elza in Nikolina lahko gresta z njim, kot se talentirani igralci pač odločijo.

To ni Paolo. Lucija je. Morda še zmeraj dežuje in morda je mokra do kože. Elza, Janko in Nikolina gledajo Lucijo, ki je videti zelo slabo in morda drgeta zaradi dežja. O tem naj se odloči igralka, vendar je treba vedeti, da je celo noč iskala Paola po mestu, da so tramvaji neredni, da nima denarja za taksije, ki so se prestrašili močnega dežja in raje ostali doma. Dobro bi bilo, da igralka, če želi, vse to pokaže, kajti izgovorjeno ne bo.

ELZA: Daj brisačo, da jo posušimo.

Janko poda brisačo, Nikolina in Elza nekako nežno sušita Lucijo, ki komaj stoji na nogah. Nekaj lepega je v tem prizoru treh žensk, ki si pomagajo, in neka zadrega v prizoru Janka, ki ne ve, kaj naj naredi. Elza jo vpraša, če bi rada vode ali kaj drugega. Janko vpraša, ali bi kaj jedla. Morda jo vpraša tudi kaj drugega. Stvari, ki se jih pač vpraša premraženo deklico.

LUCIJA: Zunaj res pada. In še poplave. Vsako uro kdo umre.

Tišina.

LUCIJA: Paola ni tukaj?

ELZA: Ne.

LUCIJA: Bi lahko govorila z vami, Elza?

Lucija se usede za mizo k Elzi.

Nicolina in Janko slišita pogovor med Elzo in Lucijo, a se obnašata, kot da ga ne slišita, kot se v gledališču v nekem takem prizoru pač dela.

ELZA: Res ne bi nič jedla?

LUCIJA: Mize so zelo lepe.

ELZA: Kupili so jih v Italiji.

LUCIJA: Italijansko pohištvo mi je všeč. Dobro pohištvo delajo.

ELZA: Ja. Dragi so.

LUCIJA: Vidim. A je lepo.

ELZA: Ja.

LUCIJA: Danes potuje?

ELZA: Vrnil se bo.

LUCIJA: On odhaja, jaz pa ostajam.

ELZA: Treseš se.

LUCIJA: Ljubim ga.

Tišina.

LUCIJA: Zakaj ste tiho?

ELZA: Pomislila sem: tako zgleda dekle, ki ljubi.

Daj, vzemi nekaj z mize. Nikolina, daj ji kaj, prosim te.

Nikolina vstane in sestavlja nekaj na krožniku za Lucijo.

LUCIJA: Pustil me je, kot da je to povsem samoumevno. Prosil me je, naj ga ne kličem več. Rekel je, da bo tako lažje meni in njemu. Ampak meni ni. Vem, da danes potuje, mislila sem, da bom dostojanstvena, jezna, in ga bom brez besed pustila, naj gre, ampak, malo prej sem imela živčni zlom, tako na internetu razlagajo simptome, in sem se odločila, da ga pokličem. Ne javlja se. Zakaj se mi ne javi?

ELZA: Pusti ga, naj v miru gre.

Tišina.

LUCIJA: Vam lahko povem nekaj zelo primitivnega, neokusnega in provincialnega? Poklicala sem tarot.

ELZA: Ja?

LUCIJA: Morala sem z nekom govorit. Vse moje prijateljice so odšle v tujino. Nimam se več s kom pogovarjat.

ELZA: Kaj si vprašala tarot?

LUCIJA: Če bova s Paolom skupaj?

ELZA: Kaj so rekli?

LUCIJA: Nič, da ne bova. Vprašala sem: »A lahko to boljše pogledate?« pa so rekli, da je prva

karta, ki pride ven, karta izgube. Tako je to. Menda bo prišel nekdo drug, tega pa moram pozabit. Nekdo mi je rekel, da je ljubezen ugasnila, na njegovi strani. Jaz pa sem vprašala: »A lahko to malo boljše pogledate?« Vztrajala sem, prav vztrajala sem, pa se me je usmilil in rekel, da mogoče enkrat daleč v prihodnosti, da pa tega iz kart ne more videt, iz kart lahko vidi samo za dve leti naprej, in mi je pogledal karmo.

ELZA: Kaj je videl?

LUCIJA: Nič, da ne bova. Rekel je, da bodo prišli drugi, o njem pa nič. Meni to ni jasno. Kako to mislijo, da ne bom z njim? Kakšno življenje pa bi potem to bilo? Ne želim si nobenega drugega. Ne da si ne želim, ampak ne morem.

Nikolina postavi hrano pred Lucijo. Lucija gleda hrano in se sprašuje, ali bo še kdaj mogoče, da bi nekaj dala v usta.

LUCIJA: Če bi vedela, da je tako, se ne bi nikoli zaljubila.

ELZA: Draga moja, to so samo ljubezenski problemi. Zdrava si, lepa, pametna. Če te tako mučijo ljubezenski problemi, pomisli, kako je ljudem, ki niso tako srečni kot ti. Pomisli, kako je ljudem iz nerazvitih držav ali tem, ki zdaj v poplavih umirajo, glej, nekaj mrtvih je že in še bodo. Ljubezenski problemi so samo majhni ljubezenski problemi.

LUCIJA: Ne vem, zakaj me potem tako boli.

ELZA: Minilo bo.

LUCIJA: Moram ga videt.

ELZA: Pusti, naj v miru gre.

LUCIJA: Vem, da vi zanj želite vse najboljše. Nikoli nisem nasprotovala njegovi želji, da odide. Tudi sama bi rada šla, a ne morem. Moja mama je preveč izčrpana. Komaj šest mesecev je,

odkar je umrl oče. Ona ima samo mene. Kako naj jo pustim tako samo v stanovanju? Revni sva. Vsakdo v svojem življenju nekaj najbolje pozna, in jaz poznam revščino. Vem, kako negotovo se počuti človek, ki nima denarja. O tem vem vse. Rada bi vedela kaj drugega, vendar vem to. Prav tako sem vedela, da se bo moje življenje nekoč razšlo s Paolovim. Njega nervira, da nimam denarja, da mi ni uspelo, da bi izoblikovala svoj okus, da bi zares uživala v stvarih. Če vem, da nisva drug za drugega, pa vseeno nisem bila pripravljena na to, kar se dogaja zdaj. Vse do prejšnjega tedna sva povsem normalno načrtovala prihodnost. Če bi vsaj ne načrtovala, bi bilo lažje. Tako so umrle sanje, to pa je najtežje. On je že takrat vedel, da me bo pustil. Samo dan, preden me je pustil, mi je kupil rože. Najhujši so ljudje, ki znajo lagat. Če že lažeš, bodi pošten in vsaj malo pokaži, da lažeš. Kadar ljudje dobro lažejo, verjameš lažem in ne moreš razumet, enostavno ne veš, kaj je res. In kako je mogoče, da laž ni resnica, če pa je tako prepričljiva. Rože mi je kupil samo dan prej. Spal je z mano tisti dan, preden me je pustil. Niti malo dostojanstva nima. In zato ne morem nič verjet. Zato danes moram videt, kako odhaja, da bom vedela, da nisva več skupaj. Mislila sem, da tega ne rabim, ampak očitno rabim. Kar naprej se sprašujem, če se ni morda zmotil, ko mi je rekel vse to. Kaj pa, če je mislil nekaj drugega. Zato vas prosim, da mu pred odhodom rečete, naj gre mimo moje hiše, lahko ga čakam spredaj, ni problem. Samo zakliče naj iz avta: »Zapuščam te!«, »Ljubezen je ugasnila.« Samo to moram slišat od njega, da bom prepričana.

ELZA: Ne vem, če ga bom nocoj videla.

LUCIJA: Vem, kdaj odhaja njegovo letalo, preverila sem.

ELZA: Mora odit. Nikar ga ne vznemirjaj. Zelo naivna si še, Lucija moja. To je dobro. Kot starejša ženska pa ti moram povedat, da te bo enkrat še sram tega, kar si govorila. Zelo neokusno in patetično je, boljše, da Paolu tega ne govoriš, samo znervirala bi ga. Moškim take besede nič ne pomenijo. Še posebej, kadar ne ljubijo več. Pusti ga, naj gre. Ti boš dobro. Verjemi.

LUCIJA: Vse se mu je nekako sestavilo. Letos so mu zvezde res naklonjene. Pride sem?

ELZA: Ne.

LUCIJA: Naj grem na letališče?

ELZA: Prosim te, Lucija.

LUCIJA: Če obstaja najmanjša možnost, da se je zmotil, moram to vedet.

ELZA: Pustil te je, verjemi, resno misli. Ne ljubi te več.

LUCIJA: Ljubezen je ugasnila?

ELZA: Tako je rekel.

LUCIJA: To tako ugasne?

ELZA: Ugasne.

LUCIJA: Zaljubil se bo v drugo?

ELZA: Mogoče.

LUCIJA: Bo. Ta s tarota mi je rekel, da se bo. Da je v njegovi karmi dosti žensk. Vprašala sem, zakaj se to dogaja, on pa je govoril o karmi, predispozicijah in o tem, da je zaljubljenost kemični spoj v možganih in da jaz tu nič ne morem. Kaj bi mogla s temi kemičnimi spoji, pa še v možganih? Če bi obstajala tableta, ki nadzira te spoje, bi jo takoj kupila. Zaljubiš se lahko samo enkrat in potem ne več. Ni pošteno.

ELZA: Tudi ti se boš spet zaljubila.

LUCIJA: O ne, jaz gotovo ne. Preveč poštena sem, da bi si to še kdaj dovolila. Hvala.

ELZA: Lahko noč.

LUCIJA: Lahko noč.

NIKOLINA: Lucija ... Poskušaj se čim več sprehajati po mestu, beri knjige, druži se s prijatelji in ne razmišljaj o njem. Ko mine teden, potem dva, pa mesec, ti bo že lažje. Od tega se zelo redko umre.

LUCIJA: Povejte mu, naj bo dober s tistimi drugimi ženskami. In naj kdaj pošlje kakšno sporočilo, ko nama umrejo skupni prijatelji ali njihovi starši.

ELZA: V redu, Lucija, lahko noč.

LUCIJA: Povejte mu, naj ne misli, da je boljši samo zato, ker ne živi tukaj in ker ne moremo od blizu gledat njegovega sranja. Jaz bi z njim lahko živela kjerkoli.

JANKO: Naj te peljem domov? Dežuje.

LUCIJA: Povejte mu, naj ne pozabi, da sem mu jaz napisala diplomsko nalogo, da sem se učila zanj, da sem mu pomagala pri vsem, da vem, da je neumen.

JANKO: Plačal bom taksi. Izvoli denar, Lucija. *Tišina.*

LUCIJA: In povejte mu, naj nas ne gleda z usmiljenjem, ko bo prišel na obisk. So ljudje, ki so ostali v tej državi, ker so tako želeli. Jaz ne želim ostati, ampak ne morem oditi. Tukaj imam svoje obveznosti, in ne morem oditi. Poskušala sem pospraviti svoje stvari v škatlo, pa nisem mogla. Nikamor ne bom šla. Za zmeraj bom tukaj, v tem mestu. Vedela bom, kdaj bodo zamenjali vrata na naših hišah in kdaj bodo zaprli zadnjo trgovino v naši soseki. Ne morem oditi. Niti nimam toliko denarja, da bi lahko šla. Moja mama ne more biti sama. Kako

naj jo pustim? Imam svoje ulice, svoje ljudi, ne morem oditi.

Tišina.

LUCIJA: Vseeno mu povejte, da sem ga ljubila. Res sem ga ljubila. Ne vem, kaj naj z vsem tem, kar sem spoznala o njem. Kaj naj s tem, da vem, kaj ima rad in kaj ga nervira? Kot da sem se učila za izpit, ki ga ne bom delala. Vsaj zaradi tega bi se mi moral opravičiti.

JANKO: Oprosti.

LUCIJA: Vse je v redu. Jaz bom dobro. Grem domov, poklicala bom tarot. V kartah vse piše. Življenje je zelo preprosto. Ljubezen ugasne, ljudje trpijo, nekje dežuje, nekje pa se razlivajo reke in ljudje iz ure v uro umirajo. Ne vem, kako da nisem tega že prej opazila.

Lucija odide kot odhajajo dekleta z zlomljenim srcem. Ve, da nikoli več nič ne bo enako. To tako dobro ve in tako globoko občuti, da se to vidi iz načina, kako odhaja.

Janko in Nikolina sta čisto zbegana zaradi vsega, kar se je zgodilo in kar sta napol slišala.

JANKO: Res ga je ljubila.

ELZA: Tudi midva sva ga ljubila, in kaj?

JANKO: Ne vem.

ELZA: Zdaj boš za vse krivil mene?

JANKO: Nič nisem rekel.

ELZA: Dosti razmišljam o tem, kje sva pogrešila. Nisva mu govorila »rada te imava«, ampak, a sva bila zato slaba starša? Nikolina, ali so tebi govorili »radi te imamo«?

NIKOLINA: Ne.

ELZA: To govorijo samo v filmih, ali v nekih drugih državah. Mi takih stvari nismo govorili in pika. Zato še nisva slaba človeka. Ni zaradi naju postal tak sebičen kreten.

JANKO: Nisem mislil tega.

ELZA: Ne moreva biti midva kriva za vse.

JANKO: Vem.

ELZA: Kaj vem, kakšna je bila ta naša družina in ali sva nekje naredila napako. Ko sem te spoznala, sem te vzljubila in mislila sem: ja, tega je varno ljubiti. Poročila sva se, tako kot so se mnogi okrog naju poročili. Prizadevala sem si, da bi bila dobra žena. Rabila sem pomoč, a v začetku sem si resno prizadevala. V prvih letih zakona sem se bila še sposobna raznežiti. A čas je mineval, jaz sem postajala vse bolj nepopolna ženska in ti si postajal vse bolj nepopoln moški. Dosti sem delala, ti si dosti delal, tukaj nekje je bil tudi Paolo in to je vse. Ure dela in ure utrujenosti s Paolom – to je bila naša družina. O bog, koliko neskončno dolgih ur smo preživeli skupaj. Potem pa se je tebi posrečilo. Spremenil si se. Marsikaj bi naredila drugače, vendar bi spet izbrala življenje s tabo, čeprav je mogoče res, da bi od zmeraj morala biti sama. V dvojce je lažje biti človek. Ja, zdaj, ko sem sama, to vem. Ne smem pozabiti to povedati najinemu sebičnemu sinu.

JANKO: Nihče ni kriv.

ELZA: Midva sva njegova starša. Kam pa bi usmeril prst, če ne v naju?

NIKOLINA: Prosim vaju, ne več o tem.

ELZA: Oprosti, Nikolina. To so samo družinske zadeve. Oprosti, če ti je neprijetno, tako se pogovarjamo v družini. Ljudje so v družini bolj kruti drug do drugega kot sicer, če se še ne poznajo dobro. Vsi se radi koljemo, ko se spoznamo in razumemo, kako žalostni in nemočni smo vsi skupaj. O bog, kako se počutim. Vsi ste me zapustili. Tam v bolnici se je zgodilo vse, kar se je imelo zgoditi.

JANKO: Na kaj misliš?

ELZA: Na trenutek, ko si v čakalnici položil roko Nikolini na stegno. S pogledom te je opozorila, da ni spodobno, ob meni. Tam sem razumela, da nisem postala samo bivša žena, ampak tudi bivša mati. Tebi, Janko, in najinemu sinu. Se spomniš, kako je tvoj oče pred mesecem v bolezenskih blodnjah klical tvojo pokojno mamo – kot svojo mamo. »Kje je naša mama?« tako je spraševal. Vse žene svojim možem enkrat postanejo matere. Žene bi morale biti žene in matere bi morale biti matere. To je dolžnost vsakega moškega. Ja, to morava povedati najinemu sinu, preden odide.

NIKOLINA: Vrnil se bo.

ELZA: Ne bo.

JANKO: Ko pride, mu bova vse povedala.

ELZA: Ta najin sin je preveč hladen za svoja mlada leta. Prehitro smo se mu vsi zagnusili. Danes ne odhaja, beži. Prišel bo sem in me poljubil, ti rečem. Kje je moj mobi? Zdaj me boš poljubil, jebenti, ti nesramna, brezčutna pošast.

Elza po torbi išče mobi.

ELZA: Boš zdaj videl nežnost! Pogrešal si, da bi ti kdo rekel, da te ima rad, no, zdaj ti bom rekla, da te imam rada, pizda mala! Pazi se, pazi se, zdaj pride nežnost! Glej jo, že gre, nežnost! Kliče te »mama nežnost«! Halo? Se ti gnusi? Rada te imam, mali moj! Rada te imam! Se ti gnusi, da te ima mama rada? Se ti gnusi, da ti mama govori, da te ima rada? Zdaj boš videl, kaj je nežnost! Halo? Halo? Rada te imam! Se ti gnusi, da me boli, ker odhaja? Halo?!

Tišina.

ELZA: Ne javi se.

NIKOLINA: Javil se bo.

ELZA: Ne bo. Viš, poslal je sporočilo.

JANKO: Kaj piše?

ELZA: Ne bo prišel.
 JANKO: Zakaj?
 ELZA: Šel bo naravnost na letališče. V mestu je težko najt taksi, zadržal se je s prijatelji, malokdo vozi, preveč komplicirano se mu zdi.
 JANKO: Jaz ga bom odpeljal. Povej mu, naj pride.
 ELZA: Luka ga bo peljal. Tako piše.
 JANKO: Nima smisla, Luka sploh ne vozi dobro. Povej mu, naj pride.
 ELZA: Dežuje, so že šli na letališče.
 JANKO: Pokliči ga. Mora prit. Dovolj časa je za vse. *Elza kliče na mobi.*
 ELZA: Ne javi se.
 JANKO: Pokliči še enkrat. *Elza ne kliče.*
 ELZA: Pusti, Janko.
 JANKO: Pokliči, če ti rečem.
 ELZA: Najin otrok je odšel, pusti. *Janko ne ve, kaj bi rekel. Igralec to sijajno odigra.*
 JANKO: Ni videl restavracije.
 ELZA: Lepo je. Pomembno je, da je lepo.
 NIKOLINA: Vrnil se bo.
 JANKO: Ne bo.
 ELZA: Ne bo. *Tišina.*
 JANKO: Gremo ponj.
 NIKOLINA: Pustita ga, prosim vaju.
 JANKO: Gremo ponj.
 ELZA: Jaz ne grem. Bedak mali nesramni, naj odide. Grem domov.
 JANKO: Grem ponj.
 NIKOLINA: Nikar, prosim te.
 JANKO: Čakam te v avtu.
 NIKOLINA: Janko, prosim te.
 JANKO: Čakam te.
Janko gre. Elza in Nikolina ne vesta, kaj bi. Igralci to sijajno odigrajo.

ELZA: Težka noč je zanj. Nikar mu ne zameri.
 NIKOLINA: Prvič ga vidim takega, samo zato.
 ELZA: Oče mu umira. Sin odhaja. Razumi ga. Ta moški je pravkar spoznal, da je smrten. Pojdi za njim. Zdrži še nekaj ur. *Nikolina ne ve, kaj bi naredila. Potem pa ugasne luč ali svečo. Morda vzame dežnik. Vsekakor gre ven. Elza še enkrat pogleda po restavraciji, potem gre ven tudi ona.*

Tretji del

Nekaj ur starejša restavracija. Vse zglveda starejše. Vstopijo Janko, Nikolina in Lucija. Govorijo stavke kot: »Preklet dež«, »Čisto sem se zmočila«, »Menda bo nehalo padati« in druge stavke o dežju, ki jih govorijo ljudje v trenutkih, ko dežuje. Nekdo izmed njih si suši lase, nekdo si sleče plašč, da bi ga dal sušiti, in druge stvari, ki se delajo, kadar v nekem mestu dežuje, ko so ljudje mokri, in ko vse to igrajo talentirani igralci z dosti občutka in talenta.

LUCIJA: Niti pomislil ni name, ko je šel na letalo.
 NIKOLINA: Ni pomembno, kaj je on mislil. Pomembno je, da si ti videla, kako odhaja. Še dobro, da smo bili prepozni in smo ga lahko videli samo od daleč. On misli na prihodnost, noče se pogovarjat o preteklosti.
 JANKO: Bedak mali se ni niti ozrl.
 LUCIJA: Taki prizori mu niti v filmih niso všeč. Prizori z ljudmi, ki odhajajo na letalo in se poslavljajo na letališču.
 JANKO: Samo roko sem mu hotel stisnit. Samo to. Je tudi to preveč? Ta mali gad nima pojma o življenju. Razjezilo ga je, ko je videl, da smo prišli.
 NIKOLINA: Ne umira, samo odhaja.
 JANKO: Neumen je! Nič ne ve! Ampak prišel bo dan, ko se bo v tej svoji Ameriki prestrašil. Prišel bo dan, ko bo ugotovil, da izgublja svoj jezik, ko se ne bo mogel spomnit nekega imena, in takrat se bo prestrašil, ti jaz povem. Izgubljen bo. Takrat se bo hotel oprijet nečesa trdnega. Takrat se bo javil. Kajti družina daje trdnost, če jo še tako sovraži. Družina je edina gotovost, ki jo imamo v teh svojih neumnih življenjih. Jaz samo zaradi tega malega gnoja

vem, da sem nekoč obstajal. Ta restavracija in moje ime na fasadi, vse to je en kurc. Da sem oče temu malemu sebičnemu gadu, je edino, o čemer sem prepričan.
 NIKOLINA: Sem tudi jaz en kurc?
 JANKO: Nikolina, prosim te.
 NIKOLINA: Kaj je?
 JANKO: Težek dan je, razumi me.
 NIKOLINA: Odjebi.
 JANKO: Nikolina!
 NIKOLINA: Bu! Spravi se v red, prosim te. Preveč premišljuješ in preveč govoriš, to je ogabno poslušat. Življenje ni za govorjenje. Vse, kar si nocoj rekel, je treba čim prej pozabit. Si me slišal? Poglej mizo. Hrane se nisi niti dotaknil. Tukaj sploh nihče ne je! Niti ti, Lucija? Jejša in umolknila. Jejša! Jejša!
Nikolina gre do mize, vzame hrano in jo daje v usta. Potem jo da tudi Janku. Hrani ga. Samo da bi umolknil.
 JANKO: Oprosti, prav imaš. Oprosti. O bog, kako lepa si danes. O bog, kako si ti čudovita. Prav imaš. Vse, kar praviš, je pametno. Talentirana si. Lucija, oglej si ta prostor. Lep, ni res?
 LUCIJA: Ja.
 JANKO: Vse to je uredila ona. Vse to je Nikolinin okus! Talentirana je za take stvari. Vse to zna!
 LUCIJA: Še enkrat čestitam. Res je lepo.
 JANKO: V polni svetlobi je drugače, a tudi tako je lepo. Vedel sem, da mi boš spremenila življenje, že ko si prvič prišla v tistem svojem plavem plašču. Bravo, Nikolina. To je tvoj večer. Ti si res talentirana.
 NIKOLINA: Si se kdaj vprašal, kako sem postala to, čemur praviš talentirana za življenje? Si se kdaj vprašal, kje sem se naučila, kako moj plašč, tako obupno stisnjen v pasu, deluje na

ljudi? Kaj ti veš o tem, kaj vse delam, da bi se tebi in drugim bedakom dvignil, in kaj veš o tem, kako sem se vsega tega naučila? Ti občuduješ moje talente, moje obleke, moje uživanje v lepih stvarih ... Misliš, da je lahko ljubiti lepe stvari v revni državi? Samo poglej naše bogataše, pa ti bo takoj jasno, s kom sem morala ljubiti lepe stvari. Mogoče bi lahko tudi drugače, a vi moški ste me že od mojega trinajstega leta oblegali s pozornostjo in jaz sem se zelo hitro naučila zaračunavat vaše pohotne poglede. Jaz sem to eko usnje in ta komplet kristalnih kozarcev. Jaz sem ta kombinacija elegantnih predmetov, zaradi katerih ljudje odhajajo od doma in prihajajo sem, kjer se počutijo prijetno in ekskluzivno. Ampak ne pozabi, da sem tudi revna delavka, ki v neki deželi tretjega sveta izdeluje te kozarce za nekaj piškavih dolarjev. Vse to skupaj, ves ta proizvod – to je moje življenje. Jaz sem to. Vem, zakaj me ljubiš. In sovražim tvoje razloge, ker ste vi moški navadne površne svinje in ljubite samo vznemirjenje – nogomet, denar in seks. Vse to vem. Vsega tega sem se naučila. In zdaj, ko sem se že zaljubila vate, bi se lahko vsaj potrudil, da bi pozabila, da to vem. In zato se z mano pogovarjaj kot človek. Ne govori o meni kot o dobri hrani. Ne govori, da sem talentirana. Ne govori mi, da sem lepa. Sploh ne govori o življenju. Bu!

LUCIJA: Grem jaz počasi. Še enkrat hvala, da sta me našla in peljala.

NIKOLINA: To je najmanj, kar sva lahko naredila.

Zdaj veš, da je konec.

LUCIJA: Ja. Najbrž vem.

NIKOLINA: Vse se bo postavilo na svoje mesto.

V ljubezni je vse na ženskah. Vse moramo same.

LUCIJA: Žal mi je samo zapravljenega časa in sočustvovanja. Izčrpal me je. Res me je izčrpal. Utrujena sem.

NIKOLINA: Enkrat se boš temu smejala. Enkrat boš govorila »joj, kako sem bila nekoč naivna«. Zdaj si odrasla. Želiš nasvet? Nikoli ne verjemi svojem srcu, verjemi samo svojem okusu. Živet se je treba naučit, izvežbat. Bo kdo pijačo? Tu se sploh ne pije! Janko?

JANKO: Lahko.

NIKOLINA: To je že boljše.

Nikolina vzame kozarce in ponudi pijačo Luciji in Janku.

NIKOLINA: Na zdravje!

LUCIJA: Na zdravje!

JANKO: Na zdravje!

Vstopi Elza.

ELZA: Dober večer. Tvoj oče je odšel.

JANKO: Kaj?

ELZA: Umril. Tvoj oče je umrl.

JANKO: Kdaj?

ELZA: Pred pol ure. Moje sožalje.

JANKO: Hvala.

LUCIJA: Moje sožalje.

JANKO: Hvala.

NIKOLINA: Moje sožalje.

JANKO: Hvala.

ELZA: Tako, ne muči se več.

JANKO: Ne muči.

ELZA: Tablete imam, če hočeš?

JANKO: Za kaj?

ELZA: Za take situacije. Če hočeš?

JANKO: Dobro sem. Naj grem v bolnico?

ELZA: Pusti, da opravijo svoje delo, ga umijejo, pripravijo. Potem te bodo poklicali, da te vprašajo, kako naprej s posmrtnimi ostanki, kot se že temu reče. Truplo bodo prenesli

v mrtvašnico, vse to je treba organizirati. Bila sem pri njem, ko je umrl. Ne vem, zakaj sem šla tja, zdelo se mi je, da ga moram še enkrat videti.

JANKO: Kako je umrl?

ELZA: Meni na rokah. Cvilil je kot pes. V sobi je bilo hladno, njemu pa je bilo zelo vroče. Vse v njem je gorelo, kot da bi mu ogenj žgal vse organe. Potem je samo nehal. Ne vem, kako naj ti opišem, samo nehalo se je – njegovo življenje. Nobenega zvoka, nobenega predsmrtnega krika, velikega finala, hropenja – nič od tega, samo tišina naenkrat. Kot neka velika lutka, ki so ji ugasnile baterije.

JANKO: Torej bom čakal na klic.

ELZA: Poklicali te bodo šele zjutraj, ko vse pripravijo. Ponoči ne kličejo.

JANKO: V redu.

ELZA: Boš sedel? Boš vodo?

JANKO: Ne. Kaj bomo s Paolom?

ELZA: A je njegovo letalo že odletelo?

JANKO: Ja.

ELZA: Ti je uspelo govorit z njim?

JANKO: Ne. Samo videl sem ga.

ELZA: Naj gre v miru.

JANKO: Ja.

ELZA: Če želiš, mu lahko pošljem sporočilo.

JANKO: Ne vem.

ELZA: Kakor hočeš. Meni se zdi, da bo samo zakompliciral, če ga zaradi pogreba priključimo iz Frankfurta domov. Če hočeš, mu pošljem sporočilo, naj se nam javi, ko pristane.

JANKO: Pusti ga.

ELZA: Če želiš, da je tukaj, ga bom poklicala. Če ti to kaj pomeni, oče ti je umrl, če ti kaj pomeni, da je sin ob tebi.

JANKO: Ne vem, ali mi pomeni.

ELZA: Dobro, kot želiš. Potem ga ne bom vznemirjala. Naj v miru odide. Grem domov, lačna sem, cel dan nisem nič jedla.

JANKO: Vzemi, tu je hrane, kolikor hočeš.

ELZA: Ne bom. To porabi za sedmino, da ne propade. Star je bil, samo čakali smo, da umre, ljudje menda ne bodo zamerili. Grem domov. Mirku in Draženu sem sporočila, naj prideta. Onadva bosta poklicala Zdeslava. Če želiš, da bi bili nocoj s tabo, če boš spoštoval običaje. Če hočeš, ti pustim tablete.

JANKO: Ostani, prosim te.

ELZA: Janko, vse bo v redu. Star je bil, vedel si, da je vprašanje dni. Dobro je, da vsaj umiramo po vrsti.

JANKO: Najin otrok je šel.

ELZA: Pozno je, komaj stojim na nogah.

Dolga tišina, potem Janko zajoče, kot jočejo stari moški. Naenkrat, kot majhen otrok.

ELZA: Tiho, tiho.

Elza mu pusti, da se zjoče. Nekajkrat se dotakne njegove rame, kot se pač dotikamo ljudi, ki jočejo. Nikolina sedi tam in ve, da z Jankom nimata prihodnosti. To nikoli ne bo izgovorjeno, zato je pomembno, da igralka to odlično odigra.

ELZA: Greš z mano, Lucija?

LUCIJA: Malo bom še ostala.

JANKO: Ni treba.

LUCIJA: Če kaj potrebujete?

JANKO: Vse je v redu.

LUCIJA: Dobro.

NIKOLINA: Jaz tudi grem.

JANKO: Greš?

NIKOLINA: Ja, utrujena sem. Elza, me lahko pelješ?

ELZA: Ja.

NIKOLINA: Hvala.

Nikolina in Elza se pripravljata na odhod.

JANKO: Elza, boš v redu?

ELZA: Jaz?

JANKO: Ja. Ti.

ELZA: V redu bom. Seveda.

JANKO: Gotovo?

ELZA: Gotovo.

JANKO: Oprosti.

ELZA: Za kaj?

JANKO: Ker sem se spremenil.

ELZA: V redu je. Pravzaprav, a vam lahko nekaj povem? Spomnim se trenutka, ko si dojel, da me ne ljubiš več.

JANKO: To ni tako preprosto.

ELZA: Je, Janko. Take stvari so preproste. To se ni zgodilo pred enim letom, ampak pred dvajsetimi leti. Nekega večera, sredi je bila. Paolo je bil še zelo majhen. Se spomniš tega večera? Zaspal je, midva pa sva gledala nek film in pila neko drago francosko vino.

JANKO: Ne spomnim se.

ELZA: Tega večera sem šla prej v posteljo – utrujena sem bila, ti pa si gledal film do konca, spraznil steklenico in potem prišel. Ulegel si se zraven mene na posteljo in se obrnil k meni, mislil si, da spim. Ampak nisem spala, v temi sem te gledala skozi trepalnice. Nekaj trenutkov si me gledal z razočaranjem in gnusom. Gnusilo se ti je, da moraš spat zraven mene. Zelo zgovoren pogled. Nikoli me ne bi tako pogledal, če bi vedel, da te vidim in če ne bi bil pijan. Tako. To je vse. To je ta trenutek. V vseh teh letih ti tega nisem nikoli povedala. Tega nisem nikoli izgovorila. Kakšne dokaze pa sem sploh imela? En pijanski pogled v temi. Kaj naj bi pa rekla? Kaj ta pogled sploh pomeni v tem našem celem življenju?

JANKO: Nič.

ELZA: Nič. To sta bili samo dve sekundi. Nič pomembnega.

JANKO: Nič pomembnega.

ELZA: Nič pomembnega, Nikolina.

NIKOLINA: Nič pomembnega.

ELZA: Ampak zdaj vem, kako živet. Joj, kako bom jaz enkrat živela. Ne v tem življenju, prepozno je, enkrat pa bom. Joj, kako enkrat bom! Naučila se bom tango, odpotovala v Južno Ameriko in noro se bom zaljubljala! Joj, kako se bom zaljubljala! Gremo, punce! Lahko noč, bivši mož.

JANKO: Lahko noč, bivša žena.

Elza odide.

LUCIJA: Lahko noč, bivši oče mojega fanta.

JANKO: Lahko noč.

Lucija odide.

NIKOLINA: Lahko noč.

JANKO: Lahko noč.

Nikolina odide. Janko ostane. Pije. Živi.

KONEC

Priloga gledališkega lista Mestnega gledališča ljubljanskega
Letnik LXXI, sezona 2020/2021, številka 8